
De invloed op de financiële situatie van beursgenoteerde ondernemingen in Nederland door invoering van IFRS 11

<i>Naam:</i>	<i>Quint de Vrede</i>
<i>Studentnummer:</i>	<i>0835728</i>
<i>Klas:</i>	<i>AC43</i>
<i>Opleiding:</i>	<i>Accountancy</i>
<i>Datum:</i>	<i>5 september 2015</i>
<i>Versie:</i>	<i>Definitief</i>

De invloed op de financiële situatie van beursgenoteerde ondernemingen in Nederland door invoering van IFRS 11

Naam: Quint de Vrede

Studentnummer: 0835728

Klas: AC43

School: Hogeschool Rotterdam

Instituut: Instituut voor Financieel Management

Opleiding: Accountancy

Locatie: Kralingse Zoom 91, Rotterdam

Afstudeerbegeleider: Drs. N.J. Molhoek

Bedrijf: KPMG Accountants NV

Regio: Randstad Zuid

Locatie: Fascinatio Boulevard 200, Rotterdam

Bedrijfsbegeleider: Dhr. W. Wadman

Samenvatting

Met ingang van 1 januari 2014 zijn beursgenoteerde ondernemingen in Nederland verplicht om samenwerkingsverbanden te verwerken volgens de nieuwe standaard IFRS 11 "*Joint Arrangements*". De IASB is van mening dat de oude standaarden IAS 31 "*Interests in Joint Ventures*" en SIC 13 "*Jointly Controlled Entities – Non-Monetary Contributions by Venturers*" niet langer de gewenste kwaliteit van de jaarrekening waarborgen. Door invoering van IFRS 11 zal de kwaliteit van de jaarrekening volgens de IASB verbeteren.

Onder IFRS 11 is een investering te bestempelen als samenwerkingsverband indien sprake is van een contractuele overeenkomst tussen twee of meer deelnemers en sprake is van gezamenlijke zeggenschap over de investering. Er zijn twee vormen van samenwerkingsverbanden onder IFRS 11, te noemen *joint operations* en *joint ventures*. Onder IAS 31 bestonden nog drie vormen van samenwerkingsverbanden, te noemen *jointly controlled operations*, *jointly controlled assets* en *jointly controlled entities*.

Door invoering van IFRS 11 verandert de verwerking van samenwerkingsverbanden. Verder dient voor ieder samenwerkingsverband bepaald te worden in welke vorm deze overgaat. *Jointly controlled operations* en *jointly controlled assets* gaan standaard over in *joint operations* aangezien deze niet gestructureerd zijn in een afzonderlijk vehikel. Er treedt hier geen verandering op in de waardering van het samenwerkingsverband. Voor *jointly controlled entities* geldt dat deze zowel kunnen overgaan in *joint operations* als in *joint ventures*. Er dient nu gekeken te worden naar de rechten en plichten van de rechtsvorm van het afzonderlijk vehikel, de voorwaarden van de contractuele overeenkomst en indien relevant, andere feiten en omstandigheden om te bepalen tot welke categorie de gezamenlijke overeenkomst behoort.

Alleen bij de overgang van een *jointly controlled entity* naar een *joint operation* of *joint venture* ontstaan wijzigingen in de manier van waarderen van het samenwerkingsverband die invloed hebben op de financiële situatie van beursgenoteerde ondernemingen in Nederland. Deze wijzigingen zijn gebruikt bij het jaarrekeningonderzoek.

Door middel van een jaarrekeningonderzoek zijn de wijzigingen voor de verwerking van samenwerkingsverbanden die ontstaan zijn door invoering van IFRS 11 nader onderzocht. Van de vijftig beursgenoteerde ondernemingen in Nederland heeft de invoering van IFRS 11 voor 38% van de ondernemingen geleid tot geen effect op de financiële situatie. Voor 48% ontstond wel een effect, maar was dit effect niet materieel. En voor de overige 14% ontstond wel een materieel effect op de financiële situatie van de ondernemingen. Voor deze 14% is verder bepaald wat de grootte van het effect is.

Aan de hand van kengetallen is de invloed bepaald. Hier is uit voort gekomen dat de invoering van IFRS 11 voor 0% van de ondernemingen een positieve invloed heeft gehad, voor 25% een neutrale invloed en voor 75% een negatieve invloed.

Er kan dus geconcludeerd worden dat de invoering van IFRS 11 voor het grootste gedeelte (86%) van de ondernemingen niet heeft geleid tot een wijziging van de financiële situatie. Maar indien wel een wijziging in de financiële situatie is ontstaan dan is de invloed voornamelijk negatief.

Voorwoord

Voor u ligt mijn scriptie die dient ter afsluiting van mijn opleiding Accountancy die ik volg aan de Hogeschool Rotterdam. In de periode van februari 2015 tot juli 2015 heb ik mijn scriptie geschreven bij KPMG te Rotterdam.

Tijdens mijn studie, en dan vooral de OAT, ben ik geïnteresseerd geraakt in het vakgebied van externe verslaggeving. Hierdoor heb ik besloten om een afstudeeronderwerp in deze richting te kiezen. Aangezien ik tijdens mijn studie vooral externe verslaggeving op het gebied van Dutch GAAP heb gekregen, heb ik besloten om voor mijn afstudeeronderwerp te zoeken naar een wijziging in de regelgeving van IFRS. Na me verdiept te hebben in regelwijzigingen die recent van toepassing zijn op beursgenoteerde ondernemingen in Nederland kwam ik bij de invoering van IFRS 11 *“Joint Arrangements”*. Als onderwerp van mijn afstudeerscriptie heb ik gekozen om de invloed op de financiële situatie van beursgenoteerde ondernemingen in Nederland door invoering van IFRS 11 te bepalen aan de hand van kengetallen.

De periode die ik bezig ben geweest met het schrijven van mijn scriptie heb ik als leerzaam ervaren. Je leert zelfstandig werken en moet kritisch kijken naar informatie die je gebruikt. Daarnaast ben je zelf verantwoordelijk voor het plannen van je verloop van het scriptieonderzoek. Je komt tegenslagen tegen waardoor je iedere keer weer moet bijsturen op je planning.

Graag wil ik Nico Molhoek, mijn begeleider vanuit de Hogeschool Rotterdam, bedanken voor de hulp die hij geboden heeft tijdens het schrijven van mijn scriptie. Met vragen kon ik altijd terecht bij hem. Door kritische vragen te stellen heeft hij mij geholpen om anders te kijken naar de scriptie, waardoor ik niets over het hoofd zag. Daarnaast kwam hij met feedback over hoe ik mijn scriptie beter in kon delen en eventuele aanpassingen. Verder wil ik Wouter Wadman, mijn begeleider vanuit KPMG, bedanken. Ook hij stond bij vragen altijd voor me klaar. Hij heeft me gemotiveerd op momenten dat ik even niet meer wist hoe ik verder moest. Daarnaast heeft hij mijn scriptie doorgelezen en mij voorzien van op- en aanmerkingen.

Ook wil ik KPMG bedanken voor de faciliteiten die zij mij geboden hebben om deze scriptie tot stand te brengen. Daarnaast nog een bedankje voor alle mede scriptanten en collega's die aanwezig waren op de afdeling die voor een goede werksfeer hebben gezorgd.

Quint de Vrede

Rotterdam, september 2015

Inhoudsopgave

Samenvatting	
Voorwoord	
Inleiding	- 5 -
1. Het doel van de invoering van IFRS 11	- 6 -
1.1 Kwalitatieve kenmerken van de jaarrekening	- 7 -
1.2 Geschiedenis van IAS 31 en IFRS 11	- 8 -
2. Wijzigingen in de verwerking van samenwerkingsverbanden	- 9 -
2.1 Bepaling of er sprake is van samenwerkingsverband	- 9 -
2.1.1 Contractuele overeenkomst	- 9 -
2.1.2 Gezamenlijke zeggenschap	- 10 -
2.2 Vormen van samenwerkingsverbanden	- 12 -
2.2.1 <i>Jointly controlled operations</i>	- 13 -
2.2.2 <i>Jointly controlled assets</i>	- 13 -
2.2.3 <i>Jointly controlled entities</i>	- 14 -
2.2.4 Classificatie van <i>joint arrangements</i>	- 14 -
2.2.5 <i>Joint operation</i>	- 16 -
2.2.6 <i>Joint venture (IFRS 11)</i>	- 17 -
2.2.7 De overgang van de vorm van het samenwerkingsverband	- 17 -
2.3 Verwerkingsmethode van samenwerkingsverbanden	- 18 -
2.3.1 Proportionele consolidatiemethode	- 18 -
2.3.2 De equity-methode	- 18 -
2.4 Belangrijke wijzigingen voor het onderzoek	- 19 -
2.4.1 Mogelijkheid 1	- 19 -
2.4.2 Mogelijkheid 2	- 20 -
2.4.3 Mogelijkheid 3	- 20 -
2.4.4 Mogelijkheid 4	- 21 -
3. Onderzoeksopzet	- 22 -
3.1 Onderzoekspopulatie	- 22 -
3.2 Wijze van onderzoeken	- 22 -
3.2.1 Bepalen van het effect op de financiële situatie	- 23 -
3.2.2 Inzichtelijk maken van het effect	- 23 -
3.2.3 Kengetallen berekenen	- 23 -
3.2.4 De invloed bepalen	- 25 -

4. Onderzoeksresultaten	- 26 -
4.1 Bepalen van het effect op de financiële situatie	- 26 -
4.2 Inzichtelijk maken van het effect	- 27 -
4.3 Kengetallen berekenen	- 28 -
4.4 De invloed bepalen.....	- 29 -
5. Conclusie en aanleiding tot verder onderzoek	- 32 -
5.1 Conclusie	- 32 -
5.2 Aanleiding tot verder onderzoek.....	- 33 -
Nawoord	- 34 -
Bibliografie	- 35 -
Bijlagen.....	- 37 -
Bijlage A: Schematische weergave voor het hebben van zeggenschap	- 37 -
Bijlage B: Voorbeelden van rechten, relevante activiteiten en variabele rendementen.....	- 38 -
Bijlage C: Het effect van de invoering van IFRS 11 voor de activa zijde van de balans	- 39 -
Bijlage D: Het effect van de invoering van IFRS 11 voor de passiva zijde van de balans	- 40 -
Bijlage E: Het effect van de invoering van IFRS 11 voor het netto resultaat en het bedrijfsresultaat	- 41 -

Inleiding

De aanleiding voor dit onderzoek is een door PWC gepubliceerd artikel genaamd: "IFRS: vanaf 2013 weer volop wijzigingen" (Hartman, 2012). In dit artikel zijn een aantal wijzigingen in de regelgeving van IFRS te vinden die van toepassing zijn vanaf boekjaren na 2013. Mijn keuze is uitgegaan naar de invoering van IFRS 11 "*Joint Arrangements*". Een *joint arrangement* is een samenwerkingsverband. Door invoering van IFRS 11 wijzigt de waardering en classificering van samenwerkingsverbanden onder IFRS. Over dit onderwerp is nog niet veel gepubliceerd en na afstemming met mijn begeleider vanuit KPMG hebben we besloten dat dit een interessant onderwerp is voor het onderzoek.

Het doel van dit onderzoek is om erachter te komen wat de invoering van IFRS 11 voor gevolgen heeft op de financiële situatie van beursgenoteerde ondernemingen in Nederland aan de hand van veranderingen in de kengetallen. Met de uitkomst van dit onderzoek kan KPMG bepalen of er bijgestuurd dient te worden op de controle van samenwerkingsverbanden bij de klanten. Indien de invloed van de invoering van IFRS 11 dermate groot is dan zal het verstandig zijn om bij te sturen. Om de invloed te bepalen is de volgende centrale onderzoeksvraag geformuleerd:

Wat is de invloed van de invoering van IFRS 11 "Joint Arrangements" op de financiële situatie in de geconsolideerde jaarrekening van beursgenoteerde ondernemingen in Nederland?

Om tot een beantwoording van de centrale onderzoeksvraag te komen zijn onderstaande deelvragen geformuleerd:

- Wat is het doel van de invoering IFRS 11?
- Hoe ziet de wijziging voor de waardering van samenwerkingsverbanden eruit door invoering van IFRS 11?
- Wat heeft de wijziging voor effect op de kengetallen in de geconsolideerde jaarrekening van beursgenoteerde ondernemingen aan de AEX en de AMX?

Om tot de beantwoording van deze drie deelvragen te komen zal er eerst een literatuuronderzoek plaatsvinden. Bestaande informatiebronnen zoals studieboeken, artikelen en websites zullen hiervoor geraadpleegd worden. Na het literatuuronderzoek volgt een jaarrekeningonderzoek waar het effect van de invoering van IFRS 11 inzichtelijk wordt gemaakt aan de hand van kengetallen. Hier worden de jaarrekeningen gebruikt van beursgenoteerde ondernemingen in Nederland.

In hoofdstuk 1 wordt het doel dat de IASB heeft gehad voor de invoering van IFRS 11 toegelicht. Hier wordt verder ingegaan op de kwalitatieve kenmerken waar een jaarrekening aan moet voldoen en hoe de geschiedenis van zowel IAS 31 als IFRS 11 eruit ziet.

In hoofdstuk 2 worden de belangrijkste wijzigingen tussen IAS 31 en IFRS 11 uiteengezet. Er wordt aandacht besteed aan de verschillende vormen van samenwerkingsverbanden onder IAS 31 en IFRS 11. Daarbij wordt de overgang van een samenwerkingsverband onder IAS 31 naar een samenwerkingsverband onder IFRS 11 besproken. Dit gebeurt in combinatie met de verschillen van verwerken in de boekhouding.

In hoofdstuk 3 wordt de onderzoekspopulatie bepaald en aan de hand van vier stappen wordt de wijze van onderzoek toegelicht. In hoofdstuk 4 zal het onderzoek uitgevoerd worden en de uitkomsten van het onderzoek worden gepresenteerd.

Tot slot worden in hoofdstuk 5 de uitkomsten van het onderzoek vertaald naar een conclusie. Met de conclusie wordt antwoord gegeven op de centrale onderzoeksvraag. En daarnaast worden de aanbevelingen behandeld.

1. Het doel van de invoering van IFRS 11

De Europese Unie heeft met ingang van 2005 besloten om voor beursgenoteerde ondernemingen binnen de Europese Unie een uniforme set van verslaggevingsregels verplicht te stellen met als doel meer transparantie en vergelijkbaarheid tussen jaarrekeningen. De keuze van de Europese Unie is gevallen op de International Financial Reporting Standards (vanaf nu te noemen: "IFRS") van de International Accounting Standards Board (vanaf nu te noemen: "IASB"). Aangezien de IASB een non-gouvernementele organisatie betreft hebben de IFRS-regels uit zichzelf geen juridische status. Door middel van Verordening (EG) nr. 1606/2002, ook wel de IAS-Verordening genoemd, worden de IFRS regels na gehele of gedeeltelijke goedkeuring door de Europese Commissie toch geïncorporeerd in de Europese regelgeving.

In de zomer van 2011 heeft de IASB besloten om IAS 31 "*Interests in Joint Ventures*" en SIC 13 "*Jointly Controlled Entities – Non-Monetary Contributions by Venturers*" te vervangen door de nieuwe standaard IFRS 11 "*Joint Arrangements*". Voordat IFRS 11 geïncorporeerd wordt in de Europese regelgeving dient deze, zoals hierboven beschreven, eerst goedgekeurd te worden door de Europese Commissie.

Op 11 december 2012 is verordening (EU) Nr. 1254/2012 goedgekeurd door de Europese Commissie. In deze verordening is de nieuwe regelgeving omtrent IFRS 11 opgenomen samen met twee andere IFRS regels en de herziening van twee IAS regels. De verordening heeft betrekking op de volgende onderwerpen:

- IFRS 10 "*Consolidated Financial Statement*";
- IFRS 11 "*Joint Arrangements*";
- IFRS 12 "*Disclosure of Interests in Other Entities*";
- IAS 27 "*Separate Financial Statements*"; en
- IAS 28 "*Investments of Associate and Joint ventures*".

Het doel van IFRS 10 is om in één enkel consolidatiemodel te voorzien waarbij zeggenschap als de grondslag voor de consolidatie van alle soorten entiteiten wordt vastgesteld. IFRS 11 is bedoeld om de financiële verslaggeving rondom samenwerkingsverbanden met gezamenlijke zeggenschap vast te stellen. Vanaf hier is een samenwerkingsverband gelijk aan een samenwerkingsverband met gezamenlijke zeggenschap, tenzij anders aangegeven. IFRS 12 combineert, versterkt en vervangt de voor dochterondernemingen, gezamenlijke overeenkomsten, geassocieerde deelnemingen en niet-geconsolideerde gestructureerde entiteiten geldende vereisten inzake informatieverschaffing (Europese Commissie, 2012).

De vervanging van IAS 31 en SIC 13 is door de IASB op de agenda gezet om de verschillen tussen IFRS en de US Generally Accepted Accounting Principles te verkleinen. Daarnaast is de IASB van mening dat IAS 31 een aantal belangrijke tekortkomingen bevat op het gebied van kwaliteit van de jaarrekening. Met name de vergelijkbaarheid en begrijpelijkheid zijn niet van het gewenste niveau.

In de "*Basis for Conclusion on IFRS 11*" die is opgesteld door de IASB staat uitgelegd wat de redenen zijn achter de invoering van IFRS 11 (IFRS Foundation, 2013). De IASB beschrijft drie aspecten van IAS 31 die de gewenste hoge kwaliteit van de jaarrekening belemmeren.

- Als eerste aspect stelt IAS 31 dat de juridische structuur van een overeenkomst de enige determinant was om vast te stellen welke verschijningsvorm van een *joint venture* van toepassing was. Hierin spelen de rechten en verplichtingen die een onderneming heeft ten opzichte van de *joint venture* nagenoeg geen rol;

- het tweede aspect is dat de onderneming onder IAS 31 een keuze had tussen de proportionele consolidatiemethode of de equity-methode voor de verwerking van *jointly controlled entities*; en
- als derde aspect geeft de IASB dat de toelichtingsvereisten onder IAS 31 beperkt waren.

Door de combinatie van de eerste twee aspecten bestond de mogelijkheid om gelijksoortige *joint ventures* op verschillende manieren te verwerken in de jaarrekening. Wat tot gevolg had dat de vergelijkbaarheid tussen de jaarrekeningen niet optimaal was. Daarnaast is de IASB van mening dat de begrijpelijkheid van de jaarrekening beter kan door de toelichtingsvereisten van samenwerkingsverbanden aan te passen en uit te breiden. Door IAS 31 en SIC 13 te vervangen door IFRS 11 zal consistentie ontstaan voor de verwerking van samenwerkingsverbanden in de geconsolideerde jaarrekening, wat tot gevolg heeft dat de vergelijkbaarheid vergroot wordt. De begrijpelijkheid wordt vergroot door de invoering van de nieuwe standaard IFRS 12. De toelichtingsvereisten voor onder andere samenwerkingsverbanden zijn hierin uitgebreider beschreven dan in IAS 31. Door verbetering van deze twee kwalitatieve eisen krijgt de gebruiker van de jaarrekening een beter inzicht in de onderneming, wat invloed zal hebben op zijn beslissingen. Enige uitleg over de kwalitatieve kenmerken van de jaarrekening volgt in de volgende paragraaf.

1.1 Kwalitatieve kenmerken van de jaarrekening

In het Conceptual Framework for Financial Reporting 2010 is in chapter 3 “Qualitative Characteristics (vanaf nu te noemen: “QC”) of useful financial information” beschreven wat de fundamentele kwalitatieve kenmerken van de jaarrekening zijn. De twee fundamentele kwalitatieve kenmerken van de jaarrekening zijn:

- relevantie; en
- getrouwe weergave.

Naast fundamentele kwalitatieve kenmerken heeft de IASB nog vier kwalitatieve kenmerken benoemd die de bruikbaarheid van de jaarrekening verbeteren. Deze worden de overige kwalitatieve kenmerken genoemd. De vier overige kwalitatieve kenmerken van de jaarrekening zijn:

- vergelijkbaarheid;
- verifieerbaarheid;
- tijdigheid; en
- begrijpelijkheid.

Het stramien van de IASB geeft aan in QC 17 van het Conceptual Framework for Financial Reporting 2010 dat de informatie in de jaarrekening aan beide fundamentele kwalitatieve kenmerken dient te voldoen. Ontbreekt één van deze twee kenmerken dan ontstaat de kans dat de beslissingen van de gebruikers van de jaarrekening worden beïnvloed. Volgens QC 33 maakt het niet uit hoe goed de overige vier kenmerken zijn, indien niet wordt voldaan aan de twee fundamentele kenmerken zal de informatie niet als nuttig worden beschouwd.

De twee fundamentele kenmerken worden hieronder kort toegelicht.

Relevantie

“Om nuttig te zijn, dient informatie relevant te zijn voor de besluitvormingsbehoeften van gebruikers. Informatie is relevant als zij de economische beslissingen van gebruikers beïnvloedt door hen als hulpmiddel te dienen bij het beoordelen van vroegere huidige of toekomstige gebeurtenissen of bij het bevestigen of corrigeren van vroegere beoordelingen” (Kluwer, 2014, p. 10). Heeft een verandering van de informatie dus geen invloed op de economische beslissing van een gebruiker dan is deze niet relevant.

Als grens voor wat wel of niet relevante informatie is, wordt het begrip materialiteit gebruikt. De materialiteit kent geen kwantitatieve criteria, wat betekent dat de materialiteit per onderneming bepaald dient te worden. Vanaf het moment dat de economische beslissing van de gebruikers wordt beïnvloed door het weglaten of onjuist weergeven van informatie is de materialiteitsgrens bereikt. Onder deze grens is de informatie niet relevant en boven deze grens is de informatie wel relevant.

Getrouwe weergave

“Om betrouwbaar te zijn, dient informatie een getrouw beeld te geven van de transacties en andere gebeurtenissen die zij ofwel voorgeeft weer te geven, ofwel in redelijkheid verwacht mag worden weer te geven” (Kluwer, 2014, p. 11). Om een getrouwe weergave te verwezenlijken zijn drie aspecten geformuleerd: volledigheid van informatie, onpartijdigheid van informatie en juistheid van informatie. Wordt aan deze drie aspecten voldaan dan geeft de informatie een getrouwe weergave van de werkelijkheid.

1.2 Geschiedenis van IAS 31 en IFRS 11

Om een beeld te creëren van de geschiedenis van zowel IAS 31 als IFRS 11 zijn hieronder de belangrijkste wijzigingen weergegeven.

- 1989** In december 1989 heeft de International Accounting Standards Committee (vanaf hier te noemen: “IASC”) via Exposure Draft E35 het eerste ontwerp voor *“Financial Reporting of Interests in Joint Ventures”* gepubliceerd.
- 1990** In december 1990 is hieruit IAS 31 *“Financial Reporting of Interest in Joint Venturers”* gevolgd en definitief gemaakt. De ingangsdatum van deze standaard was 1 januari 1992.
- 2001** In 2001 ging de IASC over in de IASB, waaruit volgde dat IAS 31 door de IASB werd geadopteerd.
- 2003** Per 2003 is IAS 31 gewijzigd en vernoemd door de IASB naar IAS 31 *“Interests in Joint Venturers”*.
- 2011** De IASB heeft in mei 2011 IFRS 11 *“Joint Arrangements”* geïntroduceerd en goedgekeurd.
- 2012** In Europa is IFRS 11 goedgekeurd in december 2012. En dient toegepast te worden op jaarrekening vanaf 1 januari 2014, eerdere toepassing is toegestaan.

2. Wijzigingen in de verwerking van samenwerkingsverbanden

In dit hoofdstuk worden de belangrijkste wijzigingen voor de verwerking van samenwerkingsverbanden behandeld. Onder IAS 31 was de verzamelnaam voor samenwerkingsverbanden "**Joint Ventures**". Tegenwoordig onder IFRS 11 is de verzamelnaam voor samenwerkingsverbanden "**Joint Arrangements**" geworden. De samenwerkingsverbanden onder IFRS 11 zijn onder te verdelen in twee categorieën: "*joint operations*" en "*joint ventures*". Gezien twee keer het begrip *joint ventures* in deze scriptie gebruikt gaat worden met een verschillende betekenis zullen *joint ventures* onder IAS 31 aangeduid worden als "*joint ventures (IAS 31)*" en *joint ventures* onder IFRS 11 als "*joint ventures (IFRS 11)*". De informatie in dit hoofdstuk wordt gehaald uit de huidige standaard IAS 31 "*Interests in Joint Ventures*" en de nieuwe standaard IFRS 11 "*Joint Arrangements*".

2.1 Bepaling of er sprake is van samenwerkingsverband

Voor het bepalen of een investering een samenwerkingsverband is en niet een dochteronderneming of geassocieerde deelneming moet voor zowel IAS 31 als IFRS 11 voldaan worden aan twee voorwaarden:

- als eerste moet sprake zijn van een **contractuele overeenkomst** tussen twee of meer deelnemers in het samenwerkingsverband; en
- ten tweede moet uit deze contractuele overeenkomst blijken dat sprake is van **gezamenlijke zeggenschap** over het samenwerkingsverband.

De begrippen "contractuele overeenkomst" en "gezamenlijke zeggenschap" worden hieronder gespecificeerd.

2.1.1 Contractuele overeenkomst

IAS 31 geeft dat de contractuele overeenkomst wordt opgesteld tussen de deelnemers in het samenwerkingsverband. De contractuele overeenkomst kan verschillende vormen hebben en kan zowel schriftelijk als mondeling tot stand komen. De meest voorkomende vorm van de contractuele overeenkomst is een contract tussen de deelnemers in het samenwerkingsverband. Ook komt het regelmatig voor dat de contractuele overeenkomst blijkt uit de notulen van besprekingen tussen de deelnemers in het samenwerkingsverband. Er is geen specifieke richtlijn gegeven voor de vorm van de contractuele overeenkomst. Wel dienen in de contractuele overeenkomst minimaal de volgende aspecten opgenomen te zijn:

- de activiteit, duur van de overeenkomst en de verplichtingen van het samenwerkingsverband voor de verslaggeving;
- de wijze waarop de raad van bestuur c.q. gelijkwaardig bestuursorgaan benoemd wordt en de stemrechten van de deelnemers in het samenwerkingsverband;
- kapitaalstortingen van de deelnemers in het samenwerkingsverband; en
- de verdeelsleutel van de productie, baten, lasten of resultaten van het samenwerkingsverband onder de deelnemers.

Onder IFRS 11 is de specificering van de contractuele overeenkomst op twee verschillen na hetzelfde als onder IAS 31.

- 1) Indien het samenwerkingsverband gevormd wordt in een afzonderlijk vehikel komt het vaak voor dat de contractuele overeenkomst blijkt uit de akte van oprichting of uit de statuten van het afzonderlijk vehikel.
- 2) In de contractuele overeenkomst dient ook minimaal opgenomen te zijn: de stemrechten en de beslissingsbevoegdheid van de deelnemers, waaruit de gezamenlijke zeggenschap blijkt.

2.1.2 Gezamenlijke zeggenschap

Onder IAS 31 heeft de IASB niet veel uitleg gegeven over het begrip gezamenlijke zeggenschap. IAS 31 stelt dat er sprake is van gezamenlijke zeggenschap als de deelnemers of een groep van de deelnemers in het samenwerkingsverband geen afzonderlijke beleidsbeslissingen kunnen nemen of afdwingen. Voor het nemen van afzonderlijke beleidsbeslissingen dient unanimiteit te zijn tussen de deelnemers of een groep van de deelnemers. Onder beleidsbeslissingen vallen strategische, financiële en operationele beslissingen. De unanimiteit tussen de deelnemers of een groep van de deelnemers in het samenwerkingsverband dient vastgelegd te zijn in de contractuele overeenkomst. De bepaling van het begrip gezamenlijk zeggenschap is door invoering van IFRS 11 een stuk uitgebreider geworden. De IASB heeft in IFRS 11 een toepassingsleidraad opgenomen waarin de beoordeling van gezamenlijke zeggenschap beschreven staat. De bepaling van gezamenlijke zeggenschap onder IFRS 11 wordt hieronder beschreven.

De gezamenlijke zeggenschap moet blijken uit de contractuele overeenkomst. Voordat bepaald kan worden of sprake is van gezamenlijke zeggenschap dient eerst gekeken te worden wat zeggenschap is. Het begrip zeggenschap wordt gedefinieerd in IFRS 10, voorheen IAS 27 en SIC 12. Vanwege het inconsistent toepassen van het begrip zeggenschap onder IAS 27 en SIC 12 heeft de IASB een nieuwe definitie gegeven aan het begrip zeggenschap. Er is sprake van zeggenschap volgens IFRS 10 indien de investeerder cumulatief aan de volgende drie criteria voldoet:

- 1) de investeerder heeft **macht** over de investering;
- 2) de investeerder staat bloot aan of heeft recht op **variabele rendementen** uit hoofde van zijn betrokkenheid bij de investering; en
- 3) de investeerder beschikt over de mogelijkheid om met zijn macht de variabele rendementen te beïnvloeden. Dit betreft een **combinatie** van de eerste twee elementen.

Volgens criteria drie heeft de investeerder pas zeggenschap over de investering indien aan zowel punt een als twee voldaan wordt. Dus wanneer een investeerder wel macht heeft over een investering, maar daarvan geen rendement kan genieten, zal hij geen zeggenschap over de investering hebben. Dit is schematisch weergegeven in bijlage A. De begrippen "macht" en "variabele rendementen" zullen hieronder gespecificeerd worden.

Macht

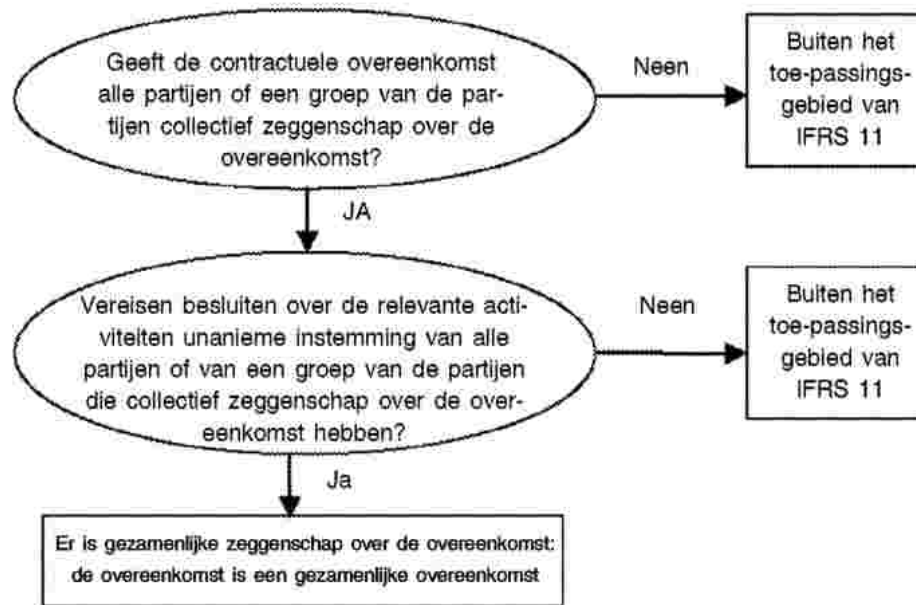
Er is sprake van macht indien een investeerder bestaande **rechten** heeft in de investering die hem de mogelijkheid bieden om de **relevante activiteiten** te sturen. Alleen de materiële rechten spelen een rol voor macht. Enkele voorbeelden van rechten en relevante activiteiten voor macht zijn opgenomen in bijlage B. Deze voorbeelden geven slechts een indicatie en zijn niet-limitatief.

Variabele rendementen

De variabele rendementen kunnen zowel positief als negatief zijn en vloeien voort uit de relevante activiteiten van de investering. Meerdere investeerders kunnen recht hebben op de variabele rendementen van de investering. Daarom is de combinatie van macht en variabele rendementen nodig om zeggenschap over de investering te hebben. Voorbeelden van variabele rendementen zijn opgenomen in bijlage B. Deze voorbeelden geven slechts een indicatie en zijn niet-limitatief.

Nu er bepaald kan worden of de deelnemers zeggenschap hebben over de deelneming, dient gekeken te worden of de contractuele overeenkomst alle deelnemers of een groep van de deelnemers collectief zeggenschap geeft over de overeenkomst. Collectieve zeggenschap betekent dat niet één enkele deelnemer de zeggenschap heeft, maar dat alle deelnemers of een groep van de deelnemers zeggenschap hebben. Zodra sprake is van collectief zeggenschap moet bepaald worden of unanieme

instemming vereist is voor het nemen van beslissingen over de relevante activiteiten van de overeenkomst. Als dit het geval is, dan is sprake van een *joint arrangement* en zal IFRS 11 van toepassing zijn op de overeenkomst. In figuur 1 is de beoordeling van een overeenkomst schematisch weergegeven, voor deelnemers wordt in dit figuur de naam partijen gebruikt. Dit schema komt uit de gecoördineerde Nederlandstalige teksten van het Publicatieblad van de Europese Unie op 8 september 2014.

Figuur 1: Schematische weergave voor de beoordeling van een overeenkomst (Kluwer, 2014)

Indien de overeenkomst buiten het toepassingsgebied van IFRS 11 valt, zal de investeerder zijn belang in de overeenkomst moeten verwerken volgens de relevante IFRS die van toepassing is op zijn belang. Tot slot drie voorbeelden die de IASB heeft bijgevoegd in IFRS 11 om de bepaling van gezamenlijke zeggenschap te verduidelijken. De drie voorbeelden komen uit de gecoördineerde Nederlandstalige teksten van het Publicatieblad van de Europese Unie op 8 september 2014.

Voorbeeld 1

Stel dat drie partijen een overeenkomst aangaan: A heeft 50 procent van de stemrechten in de overeenkomst, B heeft 30 procent en C heeft 20 procent. In de contractuele overeenkomst tussen A, B en C is bepaald dat ten minste 75 procent van de stemrechten nodig is om besluiten over de relevante activiteiten van de overeenkomst te nemen. In dit voorbeeld hebben A en B samen de gemeenschappelijke zeggenschap, samen hebben zij 80 procent stemrecht waarmee ze besluiten over de relevante activiteiten van de overeenkomst kunnen nemen. A en C hebben samen 70 procent en B en C hebben samen 50 procent. Beide van deze twee laatstgenoemde combinaties is niet voldoende om beleidsbeslissingen te nemen.

Voorbeeld 2

Stel dat drie partijen een overeenkomst aangaan: A heeft 50 procent van de stemrechten in de overeenkomst, en B en C hebben elk 25 procent. In de contractuele overeenkomst tussen A, B en C is bepaald dat ten minste 75 procent van de stemrechten nodig is om besluiten over de relevante activiteiten van de overeenkomst te nemen. In dit voorbeeld zijn twee combinaties mogelijk om tot 75

procent van de stemrechten te komen, zowel voor de combinatie A en B als voor de combinatie A en C. Volgens IFRS 11 is geen sprake van gezamenlijke zeggenschap indien meerdere combinaties mogelijk zijn om tot het gewenste percentage van de stemrechten te komen. Wel hebben A, B en C collectief zeggenschap over de overeenkomst. Indien in het contract opgenomen is welke combinatie van de partijen het unaniem eens dienen te zijn om beslissingen te nemen over de relevante activiteiten van de overeenkomst dan is er wel sprake van gezamenlijke zeggenschap.

Voorbeeld 3

Stel dat in een overeenkomst A en B elk 35 procent van de stemrechten hebben en dat de overige 30 procent van de stemrechten verdeeld is over een groot aantal kleinere partijen bij de overeenkomst. In dit voorbeeld zou A of B samen met de overige kleinere partijen een meerderheid van de stemrechten kunnen krijgen. Dus is pas sprake van gezamenlijke zeggenschap voor A en B indien dit opgenomen is in het contract van de overeenkomst.

2.2 Vormen van samenwerkingsverbanden

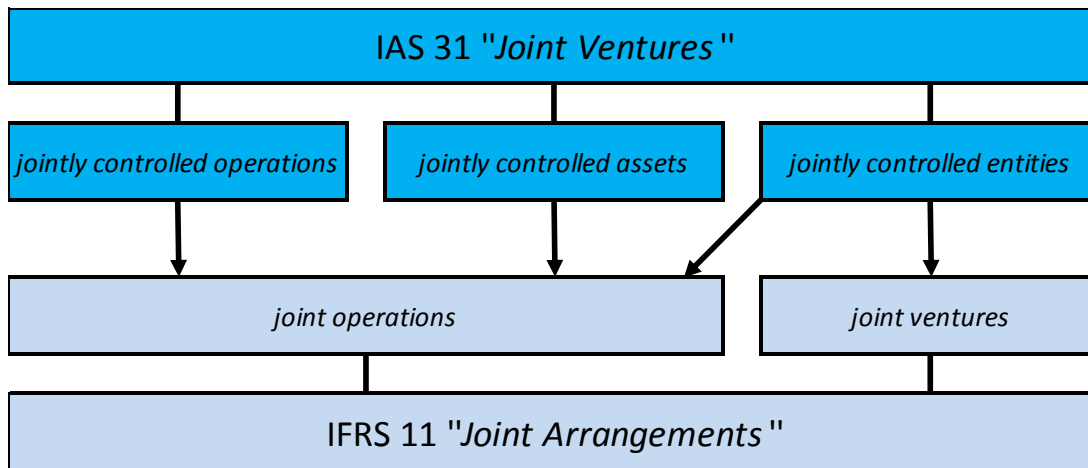
De verschillende vormen van samenwerkingsverbanden zijn gewijzigd door de invoering van IFRS 11. Onder IAS 31 waren drie vormen van samenwerkingsverbanden, te noemen:

- *jointly controlled operations* (§2.2.1);
- *jointly controlled assets* (§2.2.2); en
- *jointly controlled entities* (§2.2.3).

Per vorm van *joint ventures* (IAS 31) onder IAS 31 was een beschrijving gegeven waaruit de vorm bepaald kon worden. Onder IFRS 11 is geen beschrijving meer gegeven per vorm, maar kan de vorm worden geclassificeerd aan de hand van twee stappen. Eerst dient er gekeken te worden naar de structuur van het samenwerkingsverband. Daarna dient er gekeken te worden naar de rechten en plichten om te bepalen tot welke vorm het samenwerkingsverband behoort. De classificatie van samenwerkingsverbanden onder IFRS 11 wordt uitgelegd in paragraaf 2.2.4. IFRS 11 onderkent twee vormen van samenwerkingsverbanden, te noemen:

- *joint operations* (§2.2.5); en
- *joint ventures* (IFRS 11) (§2.2.6).

In figuur 2 zijn de vormen van samenwerkingsverbanden onder zowel IAS 31 als IFRS 11 opgenomen. De pijlen geven aan hoe de vorm van het samenwerkingsverband onder IAS 31 overgaat in een vorm van het samenwerkingsverband onder IFRS 11. De overgang van de vorm van het samenwerkingsverband wordt in paragraaf 2.2.7 behandeld. Daarnaast worden in de paragrafen 2.2.1 tot en met 2.2.3 de vormen van samenwerkingsverbanden onder IAS 31 besproken en in de paragrafen 2.2.5 en 2.2.6 de vormen van samenwerkingsverbanden onder IFRS 11.

Figuur 2: Illustratie van de drie vormen van *joint ventures*, de twee vormen van *joint arrangements* en de overgang van vorm door de komst van IFRS 11

2.2.1 *Jointly controlled operations*

Een *jointly controlled operation* is een *joint venture* (IAS 31) waar de deelnemers samen één gezamenlijke bedrijfsactiviteit uitvoeren. De *jointly controlled operation* is niet gestructureerd in een afzonderlijk vehikel. Iedere deelnemer gebruikt zijn eigen activa en andere (geld)middelen voor de *jointly controlled operation*. Ook maakt iedere deelnemer zijn eigen kosten, gaat zijn eigen verplichtingen aan en zorgt voor zijn eigen financiering, die zijn eigen verplichtingen vertegenwoordigen. Naast de inzet in de bedrijfsactiviteiten van de partij kunnen de werknemers ook ingezet worden voor de bedrijfsactiviteiten van het samenwerkingsverband. In de samenwerkingsovereenkomst van de *jointly controlled operation* staat beschreven op welke wijze de opbrengst van de verkoop en de eventueel gemaakte kosten van het gezamenlijk product verdeeld dienen te worden tussen de deelnemers.

Iedere deelnemer zal met betrekking tot zijn belang in de *jointly controlled operation* de volgende onderdelen in zijn enkelvoudige jaarrekening opnemen:

- de activa waarover hij zeggenschap heeft en de verplichtingen die hij is aangegaan; en
- de kosten die hij gemaakt heeft en zijn aandeel in de opbrengsten die gegenereerd zijn uit de verkoop van goederen of diensten van de *jointly controlled operation*.

Voor de geconsolideerde jaarrekening maakt het geen verschil in vergelijking tot de enkelvoudige jaarrekening van de deelnemer, aangezien geen sprake is van een afzonderlijk vehikel.

2.2.2 *Jointly controlled assets*

Een *jointly controlled asset* is een *joint venture* (IAS 31) met gezamenlijke zeggenschap in, en gezamenlijke eigendom over, één of meer activa. De activa in de *jointly controlled asset* worden gebruikt om voordelen te behalen voor de deelnemers. Iedere deelnemer krijgt een aandeel in de productie van de activa en in ruil hiervoor draagt hij mee in een overeengekomen deel van de gemaakte kosten. Ook voor deze vorm van *joint venture* (IAS 31) wordt geen afzonderlijk vehikel opgericht. De deelnemers hebben recht op de toekomstige economische voordelen naar gelang van hun aandeel in het actief.

Iedere deelnemer zal met betrekking tot zijn belang in de *jointly controlled asset* de volgende onderdelen in zijn enkelvoudige jaarrekening opnemen:

- het aandeel in de activa, ingedeeld volgens de aard van de activa;
- de verplichtingen die de deelnemer is aangegaan;
- het aandeel van de verplichtingen die de *jointly controlled asset* is aangegaan en zijn toe te rekenen aan de deelnemer;
- de baten voortkomend uit het actief en de kosten die gemaakt zijn door de *jointly controlled asset* die toe te rekenen zijn aan de deelnemer; en
- de kosten die hij maakt met betrekking tot zijn belang in de *jointly controlled asset*.

Net als bij de *jointly controlled operation* zal er geen verschil zijn tussen de enkelvoudige en geconsolideerde jaarrekening, aangezien geen sprake is van een afzonderlijk vehikel.

2.2.3 *Jointly controlled entities*

Een *jointly controlled entity* is een *joint venture* (IAS 31) waarin de deelnemers gezamenlijke zeggenschap hebben over een entiteit. Voor de *jointly controlled entity* is een afzonderlijk vehikel opgericht. De *jointly controlled entity* is een op zichzelf staande onderneming. De entiteit kan zelf contracten afsluiten en dus ook financieringen aantrekken voor de bedrijfsactiviteiten. De deelnemers in de *jointly controlled entity* hebben recht op een deel van de winst. De verdeling hiervan is vastgelegd in de contractuele overeenkomst. Sommige *jointly controlled entities* zijn opgericht voor het produceren van producten voor enkel de deelnemers. In dit geval hebben de deelnemers recht op een deel van de productie.

De deelnemers in de *jointly controlled entity* brengen geldmiddelen of andere activa in de entiteit. Indien enkelvoudig Dutch GAAP wordt toegepast zal deze inbreng in de enkelvoudige jaarrekening van de deelnemers verantwoord worden als een investering in een *joint venture* (IAS 31) tegen netto vermogenswaarde. Voor de geconsolideerde jaarrekening heeft de deelnemer de keuze uit twee methodes voor het verwerken van de *jointly controlled entity*, te noemen proportionele consolidatiemethode en de equity-methode. De toepassing van deze verwerkingsmethodes wordt in hoofdstuk 2.3 behandeld.

Doordat geconsolideerd IFRS toegepast wordt en enkelvoudig Dutch Gaap komen verschillen in waardering van de *jointly controlled entity* tussen de jaarrekeningen. Daarom heeft de wetgever "combinatie 3" toegevoegd aan de wetgeving. Combinatie 3 is opgenomen in art. 2:362 lid 8 BW. Door te kiezen voor combinatie 3 kan de onderneming de verwerkings- en waarderingsgrondslagen uit de geconsolideerde jaarrekening overnemen in de enkelvoudige jaarrekening. Voor de grondslagen voor presentatie en toelichting geldt dat de onderneming deze nog wel moet verwerken volgens Dutch Gaap. Praktisch alle Nederlandse entiteiten die een geconsolideerde jaarrekening opstellen maken gebruik van combinatie 3 (Hartman, 2011).

Indien de onderneming kiest voor het gebruiken van combinatie 3 en de equity-methode toepast dan zal de *jointly controlled entity* enkelvoudig ook worden verwerkt volgens de equity-methode. Gebruikt de onderneming combinatie 3 en past deze de proportionele consolidatiemethode toe dan zal de *jointly controlled entity* enkelvoudig worden gewaardeerd tegen de reële waarde.

2.2.4 Classificatie van *joint arrangements*

Om te bepalen of onder IFRS 11 het samenwerkingsverband een *joint operation* is of een *joint venture* (IFRS 11) dient er eerst gekeken te worden naar de structuur van het samenwerkingsverband.

- Is het samenwerkingsverband **niet** gestructureerd in een afzonderlijk vehikel dan is er altijd sprake van een *joint operation*.
- Is het samenwerkingsverband **wel** gestructureerd in een afzonderlijk vehikel dan kan deze zowel als een *joint operation* als een *joint venture* (IFRS 11) geclassificeerd worden. Nu dienen de rech-

ten en plichten van (a) de rechtsvorm van het afzonderlijk vehikel, (b) de voorwaarden van de contractuele overeenkomst en (c) indien relevant, andere feiten en omstandigheden beoordeeld te worden om te bepalen tot welke categorie de gezamenlijke overeenkomst behoort.

(a) De rechtsvorm van het afzonderlijk vehikel

De rechtsvorm van het afzonderlijk vehikel is de eerste beoordeling van de rechten en plichten van het samenwerkingsverband voor het bepalen van de vorm.

Als eerste geldt dat indien uit de rechtsvorm van het afzonderlijk vehikel blijkt dat de activa en verplichtingen in het samenwerkingsverband toe behoren aan de deelnemers dan is er sprake van een **joint operation** en hoeft er niet meer gekeken te worden naar de contractuele overeenkomst en indien relevant, andere feiten en omstandigheden.

Als tweede geldt dat als uit de rechtsvorm van het afzonderlijk vehikel blijkt dat de activa en verplichtingen toe behoren aan het samenwerkingsverband en niet aan de deelnemers die erin investeren dat er sprake is van een **joint venture (IFRS 11)**. De voorwaarden van de overeenkomst en indien relevant, andere feiten en omstandigheden kunnen er echter wel voor zorgen dat de rechten en plichten die uit de rechtsvorm van het afzonderlijk vehikel voortvloeien opgeheven worden. In dat geval kan de vorm van het samenwerkingsverband niet bepaald worden door de rechtsvorm van het afzonderlijk vehikel en zal gekeken moeten worden naar de contractuele overeenkomst en indien relevant, andere feiten en omstandigheden.

(b) De voorwaarden van de contractuele overeenkomst

De beoordeling van de voorwaarden van de contractuele overeenkomst is de tweede beoordeling van de rechten en plichten voor het bepalen van de vorm van het samenwerkingsverband.

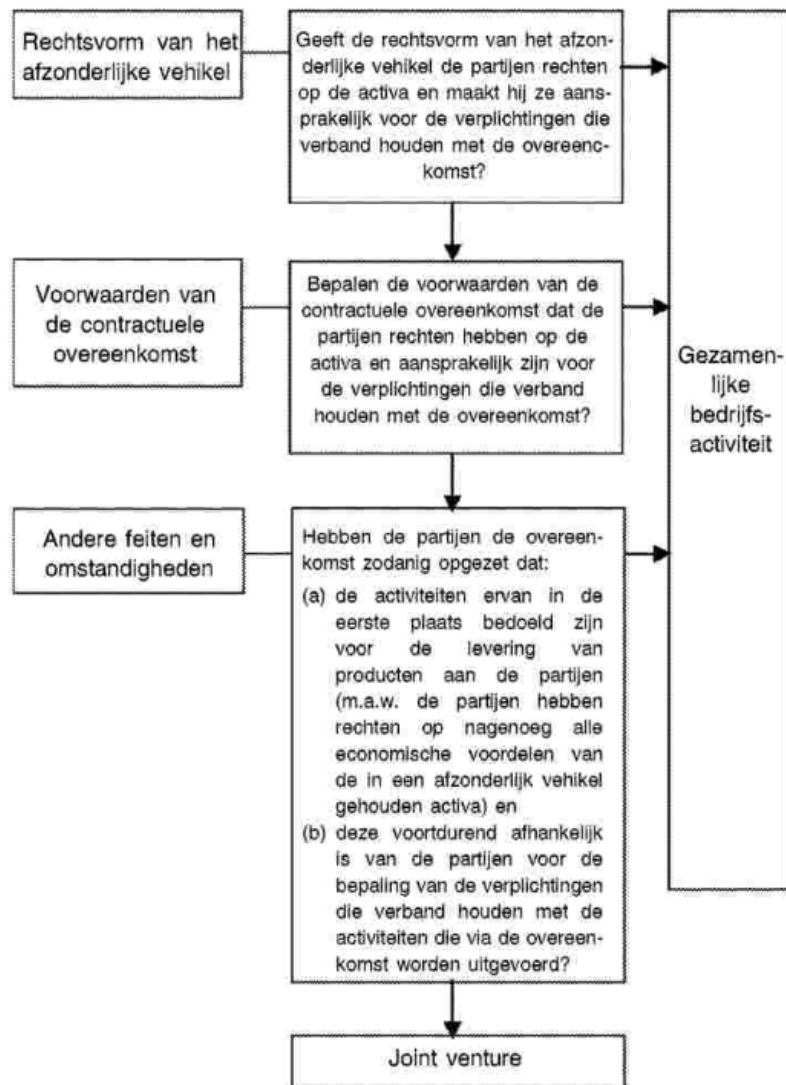
- Als eerste komt het in de meeste gevallen voor dat de rechten en plichten van de partijen die in de contractuele overeenkomst zijn opgenomen gelijk, of niet in strijd, zijn met de rechten en plichten van de partijen die voortvloeien uit de rechtsvorm van het afzonderlijk vehikel.
- Ten tweede kan het voorkomen dat de contractuele overeenkomst de rechten en plichten wijzigt die uit de rechtsvorm van het afzonderlijk vehikel voortvloeien.

Indien optie een van toepassing is dan is de rechtsvorm van het afzonderlijk artikel bepalend voor de vorm van de gezamenlijke overeenkomst. Is optie twee van toepassing dan zullen de voorwaarden van de contractuele overeenkomst beoordeeld dienen te worden. Blijkt uit de voorwaarden van de contractuele overeenkomst dat de deelnemers recht hebben op de activa en aansprakelijk zijn voor de verplichtingen die verband houden met het samenwerkingsverband, dan is er sprake van een **joint operation** en hoeft er niet meer gekeken te worden naar de andere feiten en omstandigheden. Is hier geen sprake van dan moeten de andere feiten en omstandigheden beoordeeld worden om te bepalen of het samenwerkingsverband een **joint venture (IFRS 11)** of een **joint operation** is.

(c) Andere feiten en omstandigheden

Als derde en tevens laatste beoordeling voor de vorm van het samenwerkingsverband dienen de feiten en omstandigheden beoordeeld te worden. Indien uit de rechtsvorm van het afzonderlijk artikel en de contractuele voorwaarden niet blijkt dat de partijen rechten hebben op de activa en aansprakelijk zijn voor de verplichtingen die verband houden met de overeenkomst dan moet er gekeken worden naar andere feiten en omstandigheden. Als uit de feiten en omstandigheden blijkt dat de productie van het samenwerkingsverband puur bedoeld is voor verkoop aan de deelnemers en niet aan derden en dat de uit de verkoop voortkomende kasstromen de aangegeven verplichtingen van het samenwerkingsverband dekken, dan is er sprake van een **joint operation**. Is dit niet het geval, dan is er sprake van een **joint venture (IFRS 11)**.

Figuur 3 geeft de stappen voor de classificatie van een in een afzonderlijk vehikel gestructureerd samenwerkingsverband onder IFRS 11 nog eens schematisch weer. De pijlen naar rechts betekenen dat de vraag met “ja” beantwoord is en de pijlen naar beneden betekenen dat de vraag met “nee” beantwoord is. Dit schema komt uit de gecoördineerde Nederlandstalige teksten van het Publicatieblad van de Europese Unie op 8 september 2014.

Figuur 3: Classificatie van een in een afzonderlijk vehikel gestructureerde gezamenlijke overeenkomst

2.2.5 Joint operation

Een *joint operation* is een samenwerkingsverband waarbij de deelnemers recht hebben op de activa en aansprakelijk zijn voor de verplichtingen.

In de enkelvoudige jaarrekening is iedere deelnemer verplicht het volgende op te nemen:

- de activa waarop de deelnemer directe rechten heeft en zijn aandeel in de activa die gezamenlijk gehouden is;
- de verplichtingen waar de deelnemer direct verantwoordelijk voor is en zijn aandeel in de gezamenlijk aangegane verplichtingen;

- de opbrengsten uit de verkoop van de door de *joint operation* geproduceerde producten waarop de deelnemer recht heeft;
- zijn aandeel in de opbrengsten uit de verkoop van de door de *joint operation* geproduceerde producten die gezamenlijk verdeeld dienen te worden; en
- de lasten die direct aan de deelnemer zijn toe te rekenen en zijn aandeel in de gezamenlijk aangegane lasten.

De activa, verplichtingen, opbrengsten en lasten dienen verwerkt te worden in overeenstemming met de van toepassing zijnde IFRS.

Aangezien de activa, verplichtingen, opbrengsten en lasten al opgenomen worden in de enkelvoudige jaarrekening van de deelnemer zal er geen verschil zijn tussen de enkelvoudige jaarrekening en de geconsolideerde jaarrekening.

2.2.6 Joint venture (IFRS 11)

Een *joint venture (IFRS 11)* is een samenwerkingsverband waarbij de deelnemers recht hebben op de netto-activa van de overeenkomst.

Indien combinatie 3 wordt toegepast zal de onderneming de *joint venture (IFRS 11)* in de enkelvoudige jaarrekening verwerken volgens de equity-methode. Wordt combinatie 3 niet toegepast dan zal de *joint venture (IFRS 11)* in de enkelvoudige jaarrekening worden gewaard op netto vermogenswaarde. In de geconsolideerde jaarrekening dient de *joint venture (IFRS 11)* altijd te worden verwerkt volgens de equity-methode, wat ertoe leidt dat er geen verschil zal zijn tussen de geconsolideerde jaarrekening en de enkelvoudige jaarrekening indien combinatie 3 wordt toegepast. De equity-methode wordt uitgelegd in hoofdstuk 2.3.

2.2.7. De overgang van de vorm van het samenwerkingsverband

Door de invoering van IFRS 11 zullen de deelnemers in het samenwerkingsverband opnieuw moeten bepalen tot welke vorm het samenwerkingsverband behoort onder IFRS 11. De overgang van samenwerkingsverbanden onder IAS 31 naar samenwerkingsverbanden onder IFRS 11 is als volgt:

- 1) ***Jointly controlled operations*** en ***jointly controlled assets*** gaan direct over in ***joint operations***. Dit komt doordat de *jointly controlled operations* en *jointly controlled assets* beide niet gestructureerd zijn in een afzonderlijk vehikel. In paragraaf 2.2.4 is besproken dat indien het samenwerkingsverband niet in een afzonderlijk vehikel gestructureerd is er altijd sprake is van een *joint operation*. Deze overgang zal niet leiden tot wijzigingen in de financiële situatie van beursgenoteerde ondernemingen in Nederland.
- 2) ***Jointly controlled entities*** kunnen zowel overgaan in ***joint operations*** als in ***joint ventures (IFRS 11)***. Dit komt doordat de *jointly controlled entities* gestructureerd zijn in een afzonderlijk vehikel. Voor samenwerkingsverbanden die gestructureerd zijn in een afzonderlijk vehikel dient aan de hand van de rechten en plichten beoordeeld te worden tot welke vorm het samenwerkingsverband behoort. Deze overgang leidt tot wijzigingen in de financiële situatie van beursgenoteerde ondernemingen in Nederland. De wijzigingen waartoe deze overgang leidt worden verwerkt in hoofdstuk 2.4.

Voor samenwerkingsverbanden die ontstaan na invoering van IFRS 11 zal de vorm altijd bepaald dienen te worden via de stappen van de classificatie van een joint arrangement zoals besproken in paragraaf 2.2.4

2.3 Verwerkingsmethode van samenwerkingsverbanden

Er zijn twee verwerkingsmethode genoemd in de paragrafen 2.2.3 en 2.2.6. De genoemde verwerkingsmethode worden in dit hoofdstuk behandeld. Onder IAS 31 bestond de keuze mogelijkheid voor *jointly controlled entities* tussen de proportionele consolidatiemethode en de equity-methode. Om meer vergelijkbaarheid te krijgen tussen de ondernemingen heeft de IASB besloten om deze keuze-mogelijkheid weg te nemen. Onder IFRS 11 bestaat alleen nog de equity-methode, deze verwerkingsmethode is van toepassing voor *joint ventures* (IFRS 11).

2.3.1 Proportionele consolidatiemethode

Bij proportionele consolidatie dient de deelnemer een keuze te maken tussen twee presentatievormen. Bij de eerste presentatievorm neemt de deelnemer naar rato van zijn belang in de *joint venture* de activa, verplichtingen, baten en lasten op onder zijn eigen vergelijkbare posten in de jaarrekening. Bij presentatievorm twee neemt de deelnemer naar rato van zijn belang in de *joint venture* de activa, verplichtingen, baten en lasten onder afzonderlijk posten op in zijn jaarrekening. In figuur 4 is een versimpeld voorbeeld gegeven van beide manieren. De deelnemer bezit 50% van het stemrecht van de *joint venture* en de *joint venture* is de enige deelneming van de holding.

Holding enkelvoudig				Joint venture			
Activa	90	Eigen vermogen	20	Activa	50	Eigen vermogen	20
Joint venture	10	Verplichtingen	80			Verplichtingen	30
	<u>100</u>		<u>100</u>		<u>50</u>		<u>50</u>

Holding geconsolideerd (keuze 1)				Holding geconsolideerd (keuze 2)			
Activa	115	Eigen vermogen	20	Activa	90	Eigen vermogen	20
		Verplichtingen	95	Activa (JV)	25	Verplichtingen	80
	<u>115</u>		<u>115</u>		<u>115</u>	Verplichtingen (JV)	15
							<u>115</u>

Figuur 4: Versimpeld voorbeeld van de proportionele consolidatiemethode

Indien de gezamenlijke zeggenschap over het samenwerkingsverband niet langer kan worden uitgeoefend, dient het toepassen van de proportionele consolidatiemethode gestopt te worden vanaf de datum dat de gezamenlijke zeggenschap ten einde is gekomen.

2.3.2 De equity-methode

Bij het toepassen van de equity-methode komt er één post op de geconsolideerde jaarrekening van de deelnemer. Dit is de waarde van het samenwerkingsverband. Het samenwerkingsverband wordt als eerste waardering verwerkt tegen kostprijs in de geconsolideerde balans van de deelnemer. De boekwaarde van het samenwerkingsverband wordt verhoogd of verlaagd met het aandeel in het resultaat van het samenwerkingsverband. Daarnaast verlagen de ontvangen uitkeringen van het samenwerkingsverband de boekwaarde. Eventuele bijzondere waardeverminderingen verlagen eveneens de boekwaarde van het samenwerkingsverband. Er zal geen verschil zijn tussen de boekwaarde van het samenwerkingsverband op de geconsolideerde jaarrekening en enkelvoudige jaarrekening.

De kostprijs is onder te verdelen in twee componenten. Als eerste het aandeel waarop de deelnemer recht heeft in de activa en passiva van het samenwerkingsverband en ten tweede de goodwill. Voor het vaststellen van de waarde van de activa en passiva van de *joint venture* zal de deelnemer een balans opstellen voor het samenwerkingsverband naar haar eigen grondslagen tegen reële waarde. Deze balans kan afwijken van de balans van het samenwerkingsverband indien combinatie 3 niet is toegepast.

In figuur 5 wordt een versimpeld voorbeeld gegeven van het toepassen van de equity-methode. De deelnemer heeft 15 betaald voor 50% van het stemrecht van de *joint venture*. De *joint venture* is de enige deelneming van de deelnemer. Een 50% belang zou normaal gezien maar 10 waard zijn. De overige 5 is betaalde goodwill. De onderneming neemt voor de eerste waardering zowel enkelvoudig als geconsolideerd de *joint venture* op tegen kostprijs.

Holding enkelvoudig				Joint venture			
Activa	85	Eigen vermogen	20	Activa	50	Eigen vermogen	20
Joint venture	15	Verplichtingen	80			Verplichtingen	30
	<u>100</u>		<u>100</u>		<u>50</u>		<u>50</u>

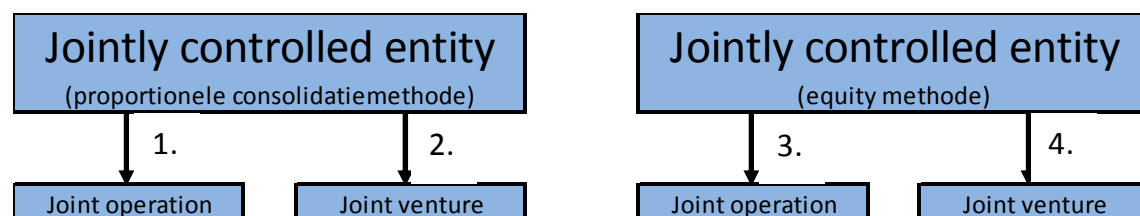
Holding geconsolideerd			
Activa	85	Eigen vermogen	20
Joint venture	15	Verplichtingen	80
	<u>100</u>		<u>100</u>

Figuur 5: Versimpeld voorbeeld van de equity-methode met toepassing van combinatie 3

Ook voor de equity-methode geldt dat wanneer de gezamenlijke zeggenschap over het samenwerkingsverband niet langer uitgeoefend kan worden, dat er gestopt moet worden met het toepassen van de equity-methode vanaf de datum dat de gezamenlijke zeggenschap ten einde is gekomen.

2.4 Belangrijke wijzigingen voor het onderzoek

Door invoering van IFRS 11 ontstaan er drie wijzigingen die invloed hebben op de financiële situatie van beursgenoteerde ondernemingen in Nederland. Deze wijzigingen komen voort uit de overgang van *jointly controlled entities* naar *joint operations* of *joint ventures* (IFRS 11). Er zijn vier mogelijkheden voor de overgang van een *jointly controlled entity* naar een *joint operation* of *joint venture* (IFRS 11). De vier mogelijkheden worden in figuur 6 schematisch weergegeven. De genummerde pijlen geven de vier mogelijkheden aan. De vier mogelijkheden worden verder toegelicht in onderstaande paragrafen.

Figuur 6: Schematische weergaven van de mogelijkheden van de overgang van *jointly controlled entities* naar *joint operations* of *joint ventures* (IFRS 11)

2.4.1 Mogelijkheid 1

Mogelijkheid 1 is de overgang van een *jointly controlled entity* die gewaardeerd werd volgens de proportionele consolidatiemethode en overgaat in een *joint operation*. In het algemeen zal deze overgang geen invloed hebben op de financiële situatie van de onderneming, omdat de proportionele consolidatiemethode in het beginsel gelijk is aan de manier van waarderen van *joint operations*. Echter indien het aandeel van de deelnemer in de *joint operation* afwijkt van het netto actief waar hij recht op heeft dan zal er wel een wijziging optreden. Dit kan komen doordat de deelnemer bijvoorbeeld een 40 % belang heeft in de *joint operation*, maar dat hij daarbij wel recht heeft op 50 % van de activa. Dit is de **eerste wijziging**. De wijziging zal voor veranderingen in de activa, het vreemd vermogen en de verplichtingen zorgen.

De journaalpost die gemaakt wordt bij een verhoging van de waarde van het samenwerkingsverband door invoering van IFRS 11 gaat als volgt:

Activa	xxx	
@ Eigen vermogen		xxx
@ Verplichtingen		xxx

De journaalpost die gemaakt wordt bij een verlaging van de waarde van het samenwerkingsverband door invoering van IFRS 11 gaat als volgt:

Eigen vermogen	xxx	
Verplichtingen	xxx	
@ Activa		xxx

2.4.2 Mogelijkheid 2

Mogelijkheid 2 is de overgang van een *jointly controlled entity* die gewaardeerd werd volgens de proportionele consolidatiemethode die overgaat in een *joint venture (IFRS 11)*. De overgang naar een *joint venture (IFRS 11)* zorgt ervoor dat eerst gewaardeerd werd volgens de proportionele consolidatiemethode en nu volgens de equity-methode. Deze overgang heeft invloed op de financiële situatie van de onderneming. Dit is de **tweede wijziging**. Om het verschil inzichtelijk te maken zullen de versimpelde voorbeelden uit hoofdstuk 2.3 gebruikt worden in figuur 7.

Holding geconsolideerd (proportionele consolidatiemethode)				Holding geconsolideerd (equity-methode)			
Activa	115	Eigen vermogen	20	Activa	85	Eigen vermogen	20
		Verplichtingen	95	Joint venture	15	Verplichtingen	80
	115		115		100		100

Verschil tussen equity-methode en proportionele consolidatiemethode			
Activa	-30	Eigen vermogen	0
Joint venture	15	Verplichtingen	-15
	-15		-15

Figuur 7: Versimpeld voorbeeld van het verschil tussen de proportionele consolidatiemethode en de equity-methode

De activa valt onder te verdelen in vaste activa en vlottende activa. De vaste activa zal afnemen met dat deel dat proportioneel mee geconsolideerd werd van de *jointly controlled entity* en toenemen met de waarde van de *joint venture (IFRS 11)* volgens de equity-methode. De vlottende activa en de verplichtingen zullen ook afnemen met dat deel dat proportioneel mee geconsolideerd werd. Het eigen vermogen zal gelijk blijven.

De journaalpost die gemaakt wordt bij deze overgang gaat als volgt:

Joint venture	xxx	
Verplichtingen	xxx	
@ Activa		xxx

2.4.3 Mogelijkheid 3

Mogelijkheid 3 is de overgang van een *jointly controlled entity* die gewaardeerd werd volgens de equity-methode die overgaat in een *joint operation*. Door over te gaan in een *joint operation* zal niet meer gewaardeerd worden volgens de equity methode. Daarentegen zal de deelnemer voor de joint operation zijn aandeel in de activa, verplichtingen, opbrengsten en lasten opnemen in zijn eigen ba-

lans. Deze overgang heeft invloed op de financiële situatie van de onderneming. Dit is de **derde wijziging**. Door deze wijziging zal het tegenovergestelde gebeuren van de tweede wijziging. De vaste activa zal nu toenemen met dat deel waar de deelnemer recht op heeft en afnemen met de waarde van de *jointly controlled entity* onder toepassing van de equity-methode. De vlottende activa en de verplichtingen zullen ook toenemen met dat deel waar de deelnemer recht op heeft en verantwoordelijk voor is.

De journaalpost die gemaakt wordt bij deze overgang gaat als volgt:

Activa	xxx	
@ Verplichtingen		xxx
@ Joint venture		xxx

2.4.4 Mogelijkheid 4

Mogelijkheid 4 is de overgang van een *jointly controlled entity* die gewaard werd volgens de equity-methode die overgaat in een *joint venture (IFRS 11)*. Zowel voor als na de invoering van IFRS 11 wordt het samenwerkingsverband gewaardeerd volgens de equity-methode. Hierdoor heeft deze overgang geen invloed op de financiële situatie.

De hierboven drie genoemde wijzigingen op de financiële situatie van ondernemingen door invoering van IFRS 11 zullen de aanleiding zijn voor het in de volgende hoofdstukken uit te voeren jaarrekeningonderzoek.

3. Onderzoekopzet

In dit hoofdstuk wordt de opzet van het onderzoek behandeld. Eerst wordt de onderzoekspopulatie bepaald. Daarna zal de wijze van onderzoek stapsgewijs worden besproken. Het uitvoeren van het in dit hoofdstuk besproken onderzoek zal leiden tot de beantwoording van de hoofdvraag.

3.1 Onderzoekspopulatie

Het onderzoek wordt uitgevoerd op ondernemingen die in Nederland beursgenoteerd zijn. De AEX en AMX komen hiervoor in aanmerking en bevatten ieder 25 ondernemingen wat neerkomt op een totaal van 50 te onderzoeken ondernemingen. Om het onderzoek haalbaar te maken worden alleen deze twee beurzen onderzocht gezien deze het grootste zijn in Nederland. De 50 te onderzoeken ondernemingen zijn te vinden in figuur 8.

AEX		
Aalberts Industries N.V.	Koninklijke DSM N.V.	Reed Elsevier N.V.
AEGON N.V.	Gemalto N.V.	Royal Dutch Shell
Koninklijke Ahold N.V.	Heineken Holding N.V.	TNT Express N.V.
Akzo Nobel N.V.	ING Groep N.V.	Unibail-Rodamco S.A.
Altice S.A.	Koninklijke KPN N.V.	Unilever N.V.
ArcelorMittal	NN Group N.V.	Koninklijke Vopak N.V.
ASML Holding	OCI N.V.	Wolters Kluwer N.V.
Koninklijke Boskalis Westminster N.V.	Koninklijke Philips N.V.	
Delta Lloyd N.V.	Randstad Holding N.V.	
AMX		
Air France-KLM	Eurocommercial Properties N.V.	Sligro Food Group N.V.
Aperam N.V.	Fagron B.V.	Koninklijke Ten Cate N.V.
Arcadis N.V.	Fugro N.V.	TKH Group N.V.
ASM International N.V.	Galapagos N.V.	TomTom N.V.
Koninklijke BAM Groep N.V.	IMCD N.V.	USG People N.V.
BE Semiconductor Industries N.V.	NSI N.V.	Vastned Retail N.V.
BinckBanck N.V.	PostNL N.V.	Wereldhave N.V.
Brunel International N.V.	SBM Offshore N.V.	
Corbion N.V.	Royal Imtech N.V.	

Figuur 8: Ondernemingen aan de AEX en AMX (bron: <https://company.info/>)

Het toepassen van IFRS 11 voor beursgenoteerde ondernemingen in Nederland is verplicht gesteld voor boekjaren na 1 januari 2014, eerdere toepassing is wel mogelijk. In de Europese Unie is IFRS 11 geïncorporeerd op 11 december 2012, daarom is de keuze gemaakt om de jaarrekeningen van de jaren 2012 tot en met 2014 te gebruiken. Doormiddel van IAS 8 is iedere onderneming verplicht om bij een stelselwijziging het effect voor zijn onderneming inzichtelijk te maken in het jaar dat zij de stelselwijziging doorvoert. Per onderneming zal dus maar één jaarrekening uit de geselecteerde drie gebruikt worden. Het jaar van de te gebruiken jaarrekening waarin de onderneming de stelselwijziging toepast zal vermeld worden in hoofdstuk 4.

3.2 Wijze van onderzoeken

Om het onderzoek overzichtelijk te houden zal de wijze van het onderzoek stapsgewijs worden uitgevoerd. De stappen die genomen worden om tot de beantwoording van de hoofdvraag te komen worden behandeld in de paragrafen 3.2.1 tot en met 3.2.4. De uitvoering van de stappen is te vinden in hoofdstuk 4.

3.2.1 Bepalen van het effect op de financiële situatie

Als eerste dient er onderzocht te worden voor welke ondernemingen de invoering van IFRS 11 leidt tot een verandering van de financiële situatie. Iedere onderneming zal dit zelf bepalen. Daarnaast bepaalt de onderneming indien de invoering van IFRS 11 heeft geleid tot een verandering of deze verandering materieel of niet materieel is voor zijn onderneming. Er zullen nu drie categorieën van ondernemingen ontstaan:

- 1) ondernemingen waar de invoering van IFRS 11 **geen** effect heeft op de financiële situatie;
- 2) ondernemingen waar de invoering van IFRS 11 wel effect heeft op de financiële situatie, maar dit effect **niet materieel** is; en
- 3) ondernemingen waar de invoering van IFRS 11 **wel** een materieel effect heeft op de financiële situatie.

3.2.2 Inzichtelijk maken van het effect

Nu inzichtelijk is gemaakt welke ondernemingen in de jaarrekening hebben vermeld of de invoering van IFRS 11 heeft geleid tot een materieel effect komen we bij stap twee van het onderzoek. Voor de ondernemingen waarvan is vastgesteld dat de invoering van IFRS 11 heeft geleid tot een materieel effect (categorie 3), dient het effect inzichtelijk te worden gemaakt. De financiële situatie van de ondernemingen wijzigt door de overgang van een *jointly controlled entity* naar een *joint operation* of *joint venture* (IFRS 11). In hoofdstuk 2.4 is beschreven hoe de wijzigingen in elkaar zitten. Van de volgende posten wordt de wijziging inzichtelijk gemaakt:

- vaste activa;
- vlottende activa;
- groepsvermogen;
- langlopende verplichtingen;
- kortlopende verplichtingen;
- netto resultaat; en
- bedrijfsresultaat.

Van iedere post zal eerst de grootte worden gepresenteerd vóór invoering van IFRS 11. Dan zal het effect op de post door invoering van IFRS 11 gepresenteerd worden. En tot slot zal de grootte van de post na invoering van IFRS 11 gepresenteerd worden. Deze gegevens zullen in tabellen gepresenteerd worden in de bijlage en vormen de basis voor de bepaling van de kengetallen bij stap 3. De keuze voor deze posten is voortgekomen uit de bij stap 3 bepaalde kengetallen.

3.2.3 Kengetallen berekenen

Als derde stap zullen de wijzigingen die ontstaan zijn door de invoering van IFRS 11 vertaald worden naar kengetallen. Aan de hand van deze kengetallen wordt beoordeeld wat de invloed op de financiële situatie van beursgenoteerde ondernemingen in Nederland is door de invoering van IFRS 11. Bij stap twee is het effect van de invoering van IFRS 11 inzichtelijk gemaakt in tabellen. Aan de hand van deze gegevens worden de kengetallen berekend. De gebruikte kengetallen worden hieronder beschreven.

Current ratio

De current ratio is een liquiditeitsratio en geeft weer in hoeverre de onderneming aan haar korte termijn verplichtingen kan voldoen. De berekening van de current ratio gaat als volgt:

$$\text{Current ratio} = \frac{\text{Vlottende activa}}{\text{Kortlopende verplichtingen}}$$

Voor een gezonde onderneming ligt de current ratio tussen de 1,5 en 2,0 (Thuis & Mulders, 2013). De onderneming is dan in staat om aan haar korte termijn verplichtingen te voldoen door het verkopen van haar vlottende activa. Als de current ratio hoger is dan 2,0, dan heeft de onderneming te veel liquide middelen waar niets mee gedaan wordt. Dat is niet positief. Indien de current ratio stijgt door de invoering van IFRS 11, maar niet hoger dan 2,0 uitkomt, dan is er sprake van een verbetering van de financiële situatie van de onderneming. Daalt de uitkomst van de current ratio dan is er sprake van een verslechtering van de financiële situatie.

Netto werkkapitaal

Het netto werkkapitaal is ook een liquiditeitsratio en de gedachte achter deze ratio is dat als de vlottende activa groter zijn dan de kortlopende verplichtingen dan is de onderneming liquide. De vlottende activa worden gezien als ingaande geldstroom op korte termijn en de kortlopende verplichtingen worden als uitgaande geldstroom gezien op korte termijn. Door deze twee van elkaar af te trekken kan bepaald worden in hoeverre de onderneming geldmiddelen tot zijn beschikking heeft in de toekomstige periode op korte termijn. Het stijgen van het netto werkkapitaal door de invoering van IFRS 11 betekent een verbetering van de financiële situatie van de onderneming. Het dalen van het netto werkkapitaal betekent op haar beurt een verslechtering van de financiële situatie van de onderneming. De berekening van het netto werkkapitaal gaat als volgt:

Netto werkkapitaal = Vlottende activa -/ - Kortlopende verplichtingen

Debt ratio

De debt ratio is een solvabiliteitsratio en geeft de verhouding weer tussen het geleende geld en het eigen vermogen. Een solvabiliteitsratio geeft aan in hoeverre een onderneming op de lange termijn aan haar schulden kan voldoen. Een lagere uitkomst van dit kengetal zorgt voor een betere verhouding tussen de verplichtingen en het eigen vermogen. Dus indien de uitkomst van de debt ratio daalt door de invoering van IFRS 11, betekent dit een verbetering van de financiële situatie van de onderneming. Indien de debt ratio stijgt betekent dit een verslechtering van de financiële situatie van de onderneming. De berekening van de debt ratio gaat als volgt:

$$\text{Debt ratio} = \frac{\text{Totaal verplichtingen}}{\text{Eigen vermogen}}$$

REV

De rentabiliteit van het eigen vermogen is een rentabiliteitsratio. Door middel van een rentabiliteitsratio wordt de prestatie van de onderneming weergegeven. Het netto resultaat van de onderneming wordt weggezet tegen het gemiddeld eigen vermogen. Op deze manier wordt inzichtelijk gemaakt wat de verhouding tussen het netto resultaat is ten opzichte van het gemiddeld eigen vermogen. De berekening van de rentabiliteit van het eigen vermogen gaat als volgt:

$$\text{REV} = \frac{\text{Netto resultaat}}{\text{Gemiddeld eigen vermogen}} \times 100\%$$

Indien de rentabiliteit van het eigen vermogen stijgt door de invoering van IFRS 11, betekent dit een verbetering van de financiële situatie van de onderneming. Daalt de rentabiliteit van het eigen vermogen door de invoering van IFRS 11 dan betekent dit een verslechtering van de financiële situatie van de onderneming.

RTV

De RTV staat voor de rentabiliteit van het totaal vermogen. Dit kengetal geeft inzicht in de verhouding tussen het bedrijfsresultaat en het totale vermogen van de onderneming. Het totale vermogen

bestaat uit het eigen vermogen en de verplichtingen aan de schuldeisers. De berekening van de RTV gaat als volgt:

$$RTV = \frac{\text{Bedrijfsresultaat}}{\text{Gemiddeld totale passiva}} \times 100\%$$

Indien de RTV stijgt door de invoering van IFRS 11, betekent dit een verbetering van de financiële situatie van de onderneming. Daalt de RTV door de invoering van IFRS 11 dan betekent dit een verslechtering van de financiële situatie van de onderneming.

3.2.4 De invloed bepalen

Nu het effect van IFRS 11 vertaald is naar kengetallen zal er gekeken moeten worden of de financiële situatie van de ondernemingen veranderd is. Per onderneming waar de invoering van IFRS 11 een materieel effect heeft zal beoordeeld moeten worden of het kengetal verbetert, verslechtert of gelijk blijft. Indien het kengetal verbetert wordt dit aangegeven met een (+). Verslechtert het kengetal dan zal dit aangegeven worden met een (-). Als de wijziging van het kengetal nihil is dan wordt dit aangegeven met een (=). Op deze manier wordt inzichtelijk gemaakt wat de invloed is van de invoering van IFRS 11 op de financiële situatie van beursgenoteerde ondernemingen in Nederland. Bij stap 3 is gegeven of de stijging of daling van het kengetal leidt tot een verbetering of verslechtering van de financiële situatie van de onderneming. Op deze manier zal per onderneming bepaald worden wat de gevolgen zijn voor de financiële situatie.

4. Onderzoeksresultaten

In dit hoofdstuk wordt het onderzoek dat in hoofdstuk 3 besproken is uitgevoerd. De onderzoeksresultaten uit dit hoofdstuk zorgen voor de beantwoording van de hoofdvraag in hoofdstuk 5.

4.1 Bepalen van het effect op de financiële situatie

In hoofdstuk 3 is besproken dat er drie categorieën van ondernemingen zullen ontstaan door de invoering van IFRS 11. Door de jaarrekeningen door te nemen van de geselecteerde ondernemingen op zoek naar het effect van de invoering van IFRS 11 is iedere onderneming ingedeeld in een categorie. De drie categorieën worden hieronder gepresenteerd met de ondernemingen die tot de categorie behoren en daarachter genoteerd in welk jaar de wijziging doorgevoerd is. Het genoteerde jaar staat gelijk aan het jaar van de gebruikte jaarrekening. Voor de ondernemingen die niets vermeld hebben of waar geen gegevens van beschikbaar zijn is "geen" achter de onderneming gezet. Deze ondernemingen zijn ingedeeld in de categorie waar de invoering van IFRS 11 geen effect heeft op de financiële situatie.

1) Ondernemingen waar de invoering van IFRS 11 geen effect heeft op de financiële situatie.

Aalberts Industries N.V.	2014	Reed Elsevier N.V.	Geen
Koninklijke Ahold N.V.	2013	Unilever N.V.	2013
Akzo Nobel N.V.	2014	ASM International N.V.	2014
Altice S.A.	Geen	BE Semiconductor Industries N.V.	2013
ASML Holding	2014	Eurocommercial Properties N.V.	2014
Delta Lloyd N.V.	2013	Fagron B.V.	Geen
Gemalto N.V.	2013	Galapagos N.V.	2014
Heineken Holding N.V.	2013	IMCD N.V.	Geen
Koninklijke KPN N.V.	2014	USG People N.V.	Geen
Randstad Holding N.V.	Geen		

2) Ondernemingen waar de invoering van IFRS 11 wel effect heeft op de financiële situatie, maar dit effect niet materieel is.

AEGON N.V.	2013	Brunel International N.V.	2013
ArcelorMittal	2013	Corbion N.V.	2014
ING Groep N.V.	2014	Fugro N.V.	2014
NN Group N.V.	2014	PostNL N.V.	2014
Koninklijke Philips N.V.	2013	NSI N.V.	2014
Royal Dutch Shell	2013	Royal Imtech N.V.	2014
Koninklijke Vopak N.V.	2014	Sligro Food Group N.V.	2014
Wolters Kluwer N.V.	2013	Koninklijke Ten Cate N.V.	2014
Air France-KLM	2014	TKH Group N.V.	2014
Aperam N.V.	2013	TomTom N.V.	2013
Arcadis N.V.	2013	Vastned Retail N.V.	2014
BinckBanck N.V.	2014	Wereldhave N.V.	2013

- 3) Ondernemingen waar de invoering van IFRS 11 wel een materieel effect heeft op de financiële situatie.

Koninklijke Boskalis Westminster N.V.	2014	Unibail-Rodamco S.A.	2013
Koninklijke DSM N.V.	2014	Koninklijke BAM Groep N.V.	2013
OCI N.V.	2014	SBM Offshore N.V.	2014
TNT Express N.V.	2014		

Voor 19 ondernemingen heeft de invoering van IFRS 11 tot geen invloed op de financiële situatie geleid. Dat is 38% van de te onderzoeken ondernemingen. Voor de overige 31 ondernemingen heeft de invoering van IFRS 11 wel tot invloed op de financiële situatie geleid. Hiervan is voor 24 ondernemingen het effect niet materieel en voor 7 ondernemingen het effect wel materieel. Wat respectievelijk neerkomt op 48% en 14%. Voor de 7 ondernemingen waar het effect materieel is wordt verder gegaan met de volgende stappen.

4.2 Inzichtelijk maken van het effect

Voor de zeven ondernemingen waar de invoering van IFRS 11 geleid heeft tot een materieel effect zijn gegevens van het effect uit de jaarrekening gehaald en verwerkt in tabellen. De tabellen zijn opgebouwd met eerst een regel van de posten voor de invoering van IFRS 11, daarna een regel met het effect van IFRS 11 en tot slot een regel met de posten na invoering van IFRS 11. Een aantal ondernemingen heeft het effect voor één balansdatum inzichtelijk gemaakt en een aantal ondernemingen voor twee balansdata. Voor alle ondernemingen zijn alleen de gegevens gebruikt aan het einde van het boekjaar waar de wijziging is doorgevoerd. Op deze manier wordt het onderzoek overzichtelijker. De tabellen zijn te vinden in bijlage C en D.

Koninklijke DSM N.V. heeft in de jaarrekening niet de invloed van IFRS 11 op de winst- en verliesrekening gepresenteerd. Daarom is voor het netto resultaat en bedrijfsresultaat gekozen om deze van 2013 te nemen uit de geconsolideerde jaarrekening. De andere ondernemingen hebben wel het effect van de invoering van IFRS 11 op het netto resultaat en bedrijfsresultaat gepresenteerd in de jaarrekening. Het effect van de invoering van IFRS 11 op het netto resultaat en bedrijfsresultaat per onderneming is te vinden in bijlage E.

Als voorbeeld van hoe de tabellen in bijlage C, D en E eruit zien, zijn in figuur 9 de gegevens van Koninklijke Boskalis Westminster N.V. weergegeven zoals deze ook in de tabellen te vinden zijn.

	Vaste activa	Vlottende activa	Totaal activa
Koninklijke Boskalis Westminster N.V.			
31 december 2013 voor invoering IFRS 11	€ 3.851.663.000,00	€ 1.880.860.000,00	€ 5.732.523.000,00
Effect IFRS 11	€ -194.670.000,00	€ -216.646.000,00	€ -411.316.000,00
31 december 2013 na invoering IFRS 11	€ 3.656.993.000,00	€ 1.664.214.000,00	€ 5.321.207.000,00

	Groepsvermogen	Totaal verplichtingen	Totaal passiva
Koninklijke Boskalis Westminster N.V.			
31 december 2013 voor invoering IFRS 11	€ 2.539.929.000,00	€ 3.192.594.000,00	€ 5.732.523.000,00
Effect IFRS 11	€ -7.770.000,00	€ -403.546.000,00	€ -411.316.000,00
31 december 2013 na invoering IFRS 11	€ 2.532.159.000,00	€ 2.789.048.000,00	€ 5.321.207.000,00

	Netto resultaat	Bedrijfsresultaat
Koninklijke Boskalis Westminster N.V.		
2013 voor invoering IFRS 11	€ 366.474.000,00	€ 465.924.000,00
Effect IFRS 11	€ -1.193.000,00	€ -2.499.000,00
2013 na invoering IFRS 11	€ 365.281.000,00	€ 463.425.000,00

Figuur 9: Voorbeeld Koninklijke Boskalis Westminster N.V. uit de bijlage C, D en E

In figuur 9 is te zien dat de vaste activa, de vlottende activa, het eigen vermogen en het totaal aan verplichtingen daalt. Dit is bij alle ondernemingen uit bijlage C en D hetzelfde. Om te begrijpen hoe dit komt moet eerst bekeken worden op welke manier de samenwerkingsverbanden voor de invoering van IFRS 11 werden gewaardeerd door de ondernemingen. Deze gegevens zijn gehaald uit de jaarrekeningen van de betreffende ondernemingen. In figuur 10 is de verwerkingsmethode voor samenwerkingsverbanden weergegeven die toegepast werd door de ondernemingen voor invoering van IFRS 11.

Onderneming	Verwerkingsmethode
Koninklijke Boskalis Westminster N.V.	Proportionele consolidatiemethode
Koninklijke DSM N.V.	Proportionele consolidatiemethode
OCI N.V.	Proportionele consolidatiemethode
TNT Express N.V.	Proportionele consolidatiemethode
Unibail-Rodamco S.A.	Proportionele consolidatiemethode
Koninklijke BAM Groep N.V.	Proportionele consolidatiemethode
SBM Offshore N.V.	Proportionele consolidatiemethode

Figuur 10: Toegepaste verwerkingsmethode voor samenwerkingsverbanden voor invoering van IFRS 11

Uit figuur 10 blijkt dat alle ondernemingen voorheen de proportionele consolidatiemethode toepaste. Dit betekent dat volgens hoofdstuk 2.4 alleen de mogelijkheden 1 en 2 van toepassing zijn. Mogelijkheid 1 zorgt voor de verlaging van het groepsvermogen. Daarmee gepaard gaat een daling van de activa en de verplichtingen. Mogelijkheid 2 zorgt voor een stijging van het samenwerkingsverband die verwerkt zit in de vaste activa. Daarnaast daalt het totaal activa en de totale passiva. Dit komt overeen met wat te zien is in figuur 9.

Verder hebben drie ondernemingen gekozen om het effect van de invoering van IFRS 10 en IFRS 11 gecombineerd te presenteren in de jaarrekening. Dit is in de tabellen van bijlage C, D en E aangegeven met "Effect IFRS 10/11". De ondernemingen die het effect gecombineerd presenteren zijn:

- Koninklijke DSM N.V.
- OCI N.V.
- SBM Offshore N.V.

4.3 Kengetallen berekenen

Op de gegevens uit de tabellen uit bijlagen C, D en E zijn de in hoofdstuk 3.2.3 bepaalde kengetallen berekend. De uitkomst van de kengetallen zijn gepresenteerd in figuur 11. De kengetallen zijn inzichtelijk gemaakt van vóór de invoering van IFRS 11 en na de invoering van IFRS 11. In de lichtblauwe balken is de procentuele verandering tussen het kengetal van voor de invoering van IFRS 11 en na de invoering van IFRS 11 weergegeven. Deze procentuele verandering wordt gebruikt voor het bepalen van de invloed op de financiële situatie door invoering van IFRS 11 bij stap 4.

Voor de REV en de RTV is gekozen om niet het gemiddeld eigen vermogen en de gemiddelde totale passiva van de ondernemingen te gebruiken. Dit omdat niet voor alle ondernemingen het effect van de invoering van IFRS 11 op twee balansdata is gepresenteerd in de jaarrekening. Daarom is voor de berekening van de REV en de RTV respectievelijk het eigen vermogen en de totale passiva van de onderneming genomen aan het einde van het boekjaar.

		Current ratio	Netto werkkapitaal	Debt ratio	REV	RTV
Koninklijke Boskalis Westminster N.V.						
	AEX					
31 december 2013 voor invoering IFRS 11		1,00	€ 2.371.000,00	0,56	14,43%	8,13%
Effect IFRS 11		-2,03%	-1461,07%	-5,89%	-0,02%	7,15%
31 december 2013 na invoering IFRS 11		0,98	€ -32.271.000,00	0,52	14,43%	8,71%
Koninklijke DSM N.V.						
	AEX					
31 december 2012 voor invoering IFRS 11		1,53	€ 1.682.000.000,00	0,50	0,00%	0,00%
Effect IFRS 10/11		0,36%	-1,61%	-0,83%	0,03%	0,85%
31 december 2012 na invoering IFRS 11		1,54	€ 1.655.000.000,00	0,49	0,00%	0,00%
OCI N.V.						
	AEX					
31 december 2013 voor invoering IFRS 11		1,33	€ 1.235.300.000,00	0,82	12,42%	4,63%
Effect IFRS 10/11		0,42%	-19,05%	-2,04%	0,00%	9,14%
31 december 2013 na invoering IFRS 11		1,33	€ 1.000.000.000,00	0,80	12,42%	5,05%
TNT Express N.V.						
	AEX					
31 december 2013 voor invoering IFRS 11		1,36	€ 529.000.000,00	0,43	-5,04%	0,38%
Effect IFRS 11		-0,48%	-2,27%	-0,28%	0,00%	-43,63%
31 december 2013 na invoering IFRS 11		1,35	€ 517.000.000,00	0,43	-5,04%	0,21%
Unibail-Rodamco S.A.						
	AEX					
31 december 2012 voor invoering IFRS 11		0,23	€ -2.588.000.000,00	0,51	11,63%	8,44%
Effect IFRS 11		-2,60%	0,30%	-0,49%	0,00%	-2,58%
31 december 2012 na invoering IFRS 11		0,22	€ -2.595.800.000,00	0,51	11,63%	8,22%
Koninklijke BAM Groep N.V.						
	AMX					
31 december 2012 voor invoering IFRS 11		1,10	€ 390.388.000,00	0,86	-20,23%	-3,14%
Effect IFRS 11		-2,76%	-40,48%	-4,89%	-5,69%	31,86%
31 december 2012 na invoering IFRS 11		1,07	€ 232.363.000,00	0,82	-19,08%	-4,14%
SBM Offshore N.V.						
	AMX					
31 december 2013 voor invoering IFRS 11		1,84	€ 1.779.000.000,00	0,67	6,06%	2,15%
Effect IFRS 10/11		-9,78%	-22,48%	4,84%	-11,91%	90,04%
31 december 2013 na invoering IFRS 11		1,66	€ 1.379.000.000,00	0,70	5,34%	4,08%

Figuur 11: De berekende kengetallen voor de geselecteerde ondernemingen

4.4 De invloed bepalen

Naar aanleiding van de bij stap 3 bepaalde kengetallen is de invloed op de financiële positie op de geselecteerde ondernemingen bepaald. In figuur 12 is een overzicht gegeven van wat de procentuele wijzigingen van de kengetallen voor invloed hebben op de financiële situatie van de ondernemingen.

	Stijging	Daling
Current ratio	Positief	Negatief
Netto werkkapitaal	Positief	Negatief
Debt ratio	Negatief	Positief
REV	Positief	Negatief
RTV	Positief	Negatief

Figuur 12: Overzicht van de invloed per kengetal

De procentuele veranderingen van de kengetallen zijn in figuur 13 vertaald naar symbolen. Indien het kengetal verbetert, wordt dit aangegeven met een (+). Verslechtert het kengetal, dan zal dit aangegeven worden met een (-). Als de wijziging van het kengetal nihil is dan wordt dit aangegeven met een (=). Voor de current ratio, de debt ratio en de REV geldt, dat als het kengetal met meer dan 5% verandert, het bij een verbetering met (+ +) wordt aangegeven en bij een verslechtering met (- -). Voor het netto werkkapitaal en de RTV wordt er met de symbolen (+ +) en (- -) gewerkt bij een verandering groter dan 20%.

Voor de eindconclusie of de financiële situatie verbetert, verslechtert of gelijk blijft door invoering van IFRS 11 per onderneming, zullen de symbolen vertaald worden naar getallen. Een (+ +) staat gelijk aan +2, een (+) staat gelijk aan +1, een (-) staat gelijk aan -1, een (- -) staat gelijk aan -2 en een (=) staat gelijk aan 0. Is de uitkomst van het optellen hoger dan 0, dan is de eindconclusie positief. Als deze lager dan 0 is, dan is de eindconclusie negatief. Is de uitkomst 0, dan is de eindconclusie neutraal.

		Current ratio	Netto werkkapitaal	Debt ratio	REV	RTV	Eind conclusie
Koninklijke Boskalis Westminster N.V.	AEX	-	--	++	-	+	-
Koninklijke DSM N.V. *	AEX	+	-	+	+	+	+
OCI N.V. *	AEX	+	-	+	=	+	+
TNT Express N.V.	AEX	-	-	+	=	--	-
Unibail-Rodamco S.A.	AEX	-	+	+	=	-	=
Koninklijke BAM Groep N.V.	AMX	-	--	+	--	++	-
SBM Offshore N.V. *	AMX	--	--	-	--	++	-

Figuur 13: Invloed op de kengetallen door invoering van IFRS 11

Volgens figuur 13 heeft de invoering van IFRS 11 voor 2 ondernemingen geleid tot een positieve invloed, dat staat gelijk aan 28,6% van de ondernemingen waar de invoering van IFRS 11 een materieel effect voor heeft gehad. Voor 4 ondernemingen heeft de invoering van IFRS 11 een negatieve invloed en voor 1 onderneming is de invoering van IFRS 11 neutraal. Respectievelijk is dat 57,2% en 14,2% van de ondernemingen waar de invoering van IFRS 11 een materieel effect voor heeft gehad. Een overzicht van de invloed van de invoering van IFRS 11 is te vinden in figuur 14.

Invloed	Aantal ondernemingen	Percentage
Positieve invloed	2	28,6%
Neutrale invloed	1	14,2%
Negatieve invloed	4	57,2%

Figuur 14: De invloed van de invoering van IFRS 11 en in sommige gevallen ook IFRS 10

Tijdens stap 2 is besproken dat er drie ondernemingen zijn die het effect van IFRS 11 gecombineerd gepresenteerd hebben met IFRS 10. In figuur 13 zijn deze ondernemingen aangegeven met een * achter de naam. Wanneer we deze ondernemingen niet meenemen in de bepaling van wat de invloed op de financiële positie is door de invoering van IFRS 11 op beursgenoteerde ondernemingen in Nederland. Dan heeft de invoering van IFRS 11 voor 0 onderneming geleid tot een positieve invloed, voor 3 ondernemingen tot een negatieve invloed en voor 1 onderneming is de invloed neu-

traal. Een overzicht van de invloed van de invoering van IFRS 11 met uitsluiting van de ondernemingen die het effect gecombineerd met IFRS 10 hebben weergegeven is te vinden in figuur 15.

Invloed	Aantal ondernemingen	Percentage
Positieve invloed	0	0%
Neutrale invloed	1	25%
Negatieve invloed	3	75%

Figuur 15: De invloed van de invoering van IFRS 11

Opvallend is dat de current ratio over het algemeen daalt en de debt ratio over het algemeen stijgt. Wanneer de ondernemingen die het effect voor IFRS 10 en 11 gecombineerd presenteren uitgesloten worden kan geconcludeerd worden dat in alle gevallen de current ratio daalt en de debt ratio stijgt. Dit betekent een verschuiving tot het instaat zijn van het aflossen van de verplichtingen voor de ondernemingen. Door invoering van IFRS 11 zijn ondernemingen minder instaat om aan de korte termijn verplichtingen te voldoen. Er volgt wel een verbetering voor het instaat zijn om aan de lange termijn verplichtingen te voldoen.

5. Conclusie en aanleiding tot verder onderzoek

Om tot de beantwoording van de centrale onderzoeksvraag te komen zijn allereerst de deelvragen in voorgaande hoofdstukken beantwoord. Tijdens het literatuuronderzoek zijn de wijzigingen door invoering van IFRS 11 voor het verwerken van samenwerkingsverbanden in kaart gebracht. De wijzigingen in de waardering van samenwerkingsverbanden hebben de basis gevormd voor het jaarrekeningonderzoek. In het jaarrekeningonderzoek is voor elke onderneming aan de AEX en AMX het effect van de invoering van IFRS 11 inzichtelijk gemaakt aan de hand van kengetallen.

Met de gegevens uit het literatuuronderzoek en het jaarrekeningonderzoek kan de centrale onderzoeksvraag beantwoord worden. De centrale onderzoeksvraag in dit onderzoeksrapport is als volgt:

Wat is de invloed van de invoering van IFRS 11 "Joint Arrangements" op de financiële situatie in de geconsolideerde jaarrekening van beursgenoteerde ondernemingen in Nederland?

5.1 Conclusie

Uit het jaarrekeningonderzoek blijkt dat voor 38 % van de onderzochte ondernemingen de invoering van IFRS 11 geen effect heeft gehad op de financiële situatie. Voor de overige 62 % van de ondernemingen heeft de invoering wel geleid tot een effect in de financiële situatie. Voor 48 % was het effect niet materieel en voor 14 % was het effect wel materieel. Voor de ondernemingen waar het effect van de invoering materieel is zijn kengetallen berekend. Een overzicht van het effect is gegeven in figuur 16.

Geen effect	38%
Wel effect, niet materieel	48%
Wel effect, wel materieel	14%

Figuur 16: Overzicht van het effect door invoering van IFRS 11 op de ondernemingen

Naar aanleiding van de berekende kengetallen blijkt dat voor 28,6 % van de ondernemingen de invoering van IFRS 11 heeft geleid tot een positieve invloed op de financiële positie. Voor 14,2 % is de invloed neutraal en voor 57,2 % is de invloed negatief. Een beperking voor deze percentages is dat voor drie ondernemingen de verandering in de kengetallen zijn berekend voor de invoering van zowel IFRS 10 als IFRS 11. Dit aangezien de ondernemingen het effect gecombineerd inzichtelijk gemaakt hebben. Wanneer deze ondernemingen uitgesloten worden van het onderzoek dan geldt dat voor 0 % de invloed positief is, voor 25 % de invloed neutraal is en voor 75 % de invloed negatief is. Een overzicht van de invloed van de invoering van alleen IFRS 11 en niet gecombineerd met IFRS 10 is gegeven in figuur 17.

Positieve invloed	0%
Neutrale invloed	25%
Negatieve invloed	75%

Figuur 17: Overzicht van de invloed door invoering van IFRS 11 op de kengetallen

De conclusie van dit onderzoek is dat de invoering van IFRS 11 voor het grootste gedeelte (86 %) van de ondernemingen niet heeft geleid tot een wijziging van de financiële situatie. Wel kan geconcludeerd worden dat indien de invoering wel leidt tot een wijziging in de financiële situatie dan zijn de procentuele veranderingen in de kengetallen groot (zie figuur 11, hoofdstuk 4). Hieruit volgt dat de invoering voornamelijk tot negatieve invloed heeft geleid.

Het hoge percentage van de ondernemingen waar de invoering niet heeft geleid tot een wijziging in de financiële situatie komt doordat veel ondernemingen geen samenwerkingsverbanden hebben of zij wel samenwerkingsverbanden hebben maar deze dermate klein zijn waardoor een wijziging niet leidt tot een effect op de financiële situatie. Ook kan het zijn dat de samenwerkingsverbanden al op de manier van IFRS 11 verwerkt werden, hierdoor heeft de invoering van IFRS 11 niet geleid tot grote veranderingen voor deze ondernemingen.

5.2 Aanleiding tot verder onderzoek

Aangezien het onderzoek is uitgevoerd voor ondernemingen aan de AEX en AMX kunnen de uitkomsten voor ondernemingen aan andere beurzen afwijken. Een verder onderzoek kan zijn om de invloed ook voor andere beurzen te onderzoeken.

Voor dit onderzoek zijn vijf kengetallen gebruikt en aan de hand van de uitkomsten van de kengetallen is de invloed bepaald op de financiële situatie door invoering van IFRS 11 bepaald. De uitkomst van het onderzoek zou kunnen afwijken indien andere kengetallen genomen zullen worden. Een verder onderzoek kan zijn om andere kengetallen te nemen en dan de invloed nogmaals te bepalen.

Op 6 mei 2014 heeft de IASB een wijziging in IFRS 11 gepubliceerd. Het gaat om de overname van belangen in *joint operations*. De wijziging is pas effectief voor boekjaren vanaf 1 januari 2016. In deze scriptie is geen aandacht besteed aan deze wijziging. Er kan vervolgonderzoek worden gedaan naar de gevolgen van deze wijziging.

Nawoord

Na afloop van mijn scriptieperiode van 20 weken kijk ik terug op een mooie tijd die ik gehad heb bij KPMG. Tijdens deze periode heb ik een aantal competenties gehaald die voor HBO studenten zijn voorschreven. De competenties die behaald dienen te worden tijdens de opleiding zijn: professioneel handelen, oordeelsvorming en communicatie. Hieronder wordt toegelicht hoe ik deze behaald heb.

Professioneel handelen

De competentie professioneel handelen heb ik mede behaald door me te houden aan de gedragsregels van de beroepsgroep. Tijdens mijn scriptieperiode heb ik een week meegewerkt aan de controle van een klant van KPMG. Gedurende deze week ben ik in aanmerking gekomen met vertrouwelijke documenten van de klant. Met deze documenten ben ik integer omgegaan. Door op tijd aanwezig te zijn bij de klant en me te houden aan afspraken die ik gemaakt had met het team ben ik professioneel geweest tijdens deze periode.

Aan het begin van mijn scriptieperiode heb ik een planning gemaakt voor de 20 weken die de scriptie zou duren. Helaas moest ik hier vanaf wijken en is het mij niet gelukt om me helemaal aan de planning te houden. Wel heb ik mijn scriptie af voor het begin van het nieuwe schooljaar. Maar doordat de eerstvolgende afstudeerzittingen pas in november zijn, kan ik dan pas mijn scriptieperiode volledig afsluiten.

Verder heb ik professioneel gehandeld richting mijn mede scriptanten en de collega's binnen KPMG. De samenwerking heb ik als prettig ervaren, wat bevorderlijk was voor de werksfeer. Onderling hebben we kennis gedeeld en geholpen met elkaars scripties.

Oordeelsvorming

De competentie oordeelsvorming heb ik behaald door mezelf kritisch op te stellen richting de informatie die ik verzamelde. De informatie die ik verzamelde moest uit betrouwbare bronnen komen. In sommige artikelen werd verwezen naar een andere bron, dan moest ik deze ook opzoeken en kijken of de informatie daar hetzelfde was.

Communicatie

De competentie communicatie heb ik behaald door een goede structuur aan te brengen in de scriptie. Door deze structuur ben ik gekomen tot de beantwoording van de hoofdvraag. Ik heb gezorgd dat er een verband zit tussen de hoofdstukken, waardoor de scriptie makkelijker leesbaar wordt. De figuren en voorbeelden, die in de hoofdstukken verwerkt zijn, moeten zorgen voor verduidelijking van de tekst.

Bibliografie

Boeken

Ernst & Young. (2013). *Handboek jaarrekening 2013: Toepassing van de Nederlandse wet- en regelgeving en IFRS*. Wolters Kluwer.

Epe, P. & Koetzier, W. (2011). *Jaarverslaggeving* (6^e ed.) Groningen/Houten: Noordhoff Uitgevers BV.

Hoogendoorn, M. & Vergoossen, R. (2012). *Externe verslaggeving* (8e ed.). Groningen/Houten: Noordhoff Uitgevers BV.

IFRS Foundation. (2013). *IFRS Consolidated without early application - Part B*. London.

Kluwer, W. (2012). *International Financial Reporting Standards: Gecoördineerde Nederlandstalige teksten van het Publicatieblad van de Europese Unie op 10 september 2012*. Mechelen: Wolters Kluwer Belgium NV.

Kluwer, W. (2014). *International Financial Reporting Standards: Gecoördineerde Nederlandstalige teksten van het Publicatieblad van de Europese Unie op 8 september 2014*. Mechelen: Wolters Kluwer Belgium NV.

Liethof, R. & Dorsman, A.B. (2009). *Financieel management in de praktijk* (2e ed.) Amsterdam: Reed Business BV.

Thuis, P. & Mulders, M. (2013). *101 Management-kengetallen*. The Netherlands: Noordhoff Uitgevers bv Groningen/Houten.

Internetbronnen

Company info. (z.j.) Geraadpleed van <https://company.info/>

Europees Parlement en de Raad. (2002, Juli). *Verordening (EG) nr. 1606/2002*. Opgeroepen op 25 maart 2015, van EUR-Lex: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/ALL/?uri=CELEX:32002R1606>

Europese Commissie. (2012, December). *Verordening (EU) Nr. 1254/2012*. Opgeroepen op 4 april 2015, van EUR-Lex: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2012.360.01.0001.01.NLD

IEX. (2015). *Bedrijven aan de AEX en AMX*. Opgeroepen op 19 april 2015, van Beurskoersen: <http://www.iex.nl/Koersen/Aandelen/Amsterdam/AMX.aspx>

IFRS Foundation. (2011) International Accounting Standards 31: *Interests in Joint Ventures*. Geraadpleegd van http://ec.europa.eu/internal_market/accounting/docs/consolidated/ias31_en.pdf

IFRS Foundation. (z.j.) Frequently Asked Questions: IFRS 11 Joint Arrangements. Geraadpleegd van <http://www.ifrs.org/Current-Projects/IASB-Projects/Joint-Ventures/IFRS-11-Joint-Arrangements/Documents/IFRS11FAQGeneralJointArrangements18.pdf>

IFRS Foundation. (z.j.) IASB publishes amendments to IFRS 11 *Joint Arrangements*. Geraadpleegd van <http://www.ifrs.org/Alerts/ProjectUpdate/Pages/IASB-publishes-amendments-to-IFRS-11-Joint-Arrangements-May-2014.aspx>

IFRS Foundation. (z.j.) International Financial Reporting Standards 11: Joint Arrangements. Geraadpleegd van <http://eifrs.ifrs.org/eifrs/PdfAlone?id=12022&sidebarOption=UnaccompaniedIfrs>

IFRS Foundation. (z.j.) IASB publishes amendments to IFRS 11 *Joint Arrangements*. Geraadpleegd van <http://www.ifrs.org/Alerts/ProjectUpdate/Pages/IASB-publishes-amendments-to-IFRS-11-Joint-Arrangements-May-2014.aspx>

Artikelen

Brouwer, G-J. (2014). 'Toepassen nieuwe IFRS-consolidatieregels vraagt om gestructureerde aanpak'. *Spotlight Jaargang 21 – 2014 uitgave 3*.

Delger, A.J. (2007). 'De internationale context van het toezicht op de financiële verslaggeving'. *Tijdschrift voor jaarrekeningenrecht – Nr 3 mei 2007*.

Franken, R.H.A. & Kamp, B. (2012). 'IFRS 11 Joint Arrangements in Nederlandse verhouding'. *Tijdschrift voor jaarrekeningenrecht – NR 4 oktober 2012*.

Hal, van, R & Roelofsen, E. (2011) 'IFRS 11 "joint arrangements": meer dan het schrappen van een keuze'. *Spotlight Jaargang 18 – 2011 uitgave 3*.

Hartman, M. (2011). 'Optie 3: welkome en veel gebruikte methode voor grondslagen in enkelvoudige jaarrekening'. *Spotlight Jaargang 18 – 2011 uitgave 4*.

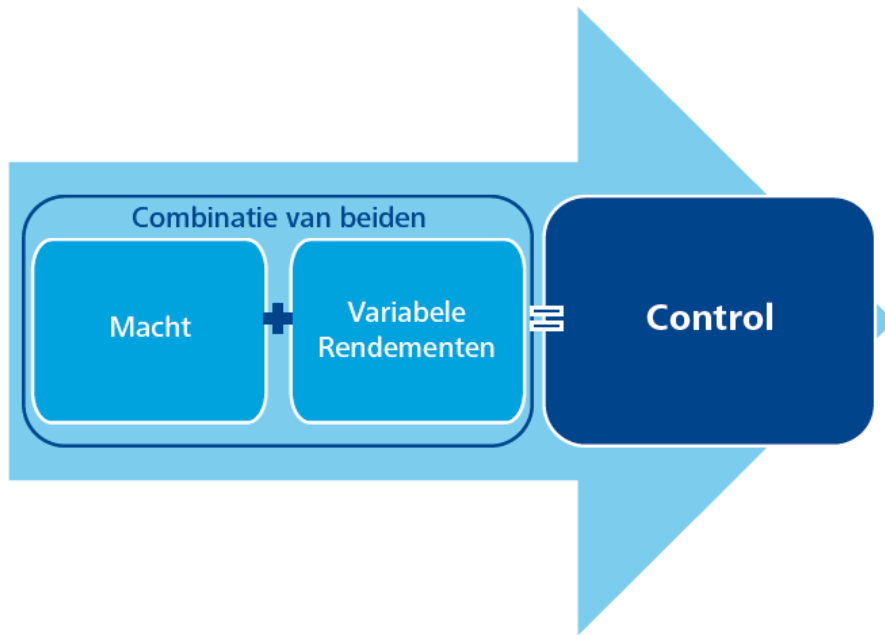
Hartman, M. (2012). 'IFRS: vanaf 2013 weer volop wijzigingen'. *Spotlight Jaargang 19 – 2012 uitgave 4*.

Thomson, P. (2011). 'IASB publiceert IFRS 10 "Consolidated Financial Statements"'. *Deloitte*.

Thomson, P. (2011). 'IASB publiceert IFRS 11 "Joint Arrangements"'. *Deloitte*.

Bijlagen

Bijlage A: Schematische weergave voor het hebben van zeggenschap

Bron: (Thomson, 2011)

Bijlage B: Voorbeelden van rechten, relevante activiteiten en variabele rendementen

“Voorbeelden van rechten:

- *(potentiele) stemrechten;*
- *Benoeming of ontslag van sleutelfiguren die in staat zijn de rendementen van de investee significant te beïnvloeden (bijvoorbeeld directieleden, senior management, etc.);*
- *Benoeming of ontslag van een andere partij die betrokken is bij de besluitvorming over relevante activiteiten;*
- *De investee aansturen om transacties die van invloed zijn op rendementen aan te gaan, te veranderen of te verwerpen;*
- *Andersoortige rechten op besluitvorming middels een managementovereenkomst.*

Voorbeelden van relevante activiteiten:

- *In- en verkoop van goederen;*
- *Beheer van financiële activa gedurende de levensduur;*
- *Selectie, acquisitie of desinvestering van activa;*
- *Onderzoek en ontwikkeling van nieuwe producten of processen;*
- *Bepaling van de financieringsstructuur of het aantrekken van financiering.*

Voorbeelden van variabele rendementen

- *Dividenden, uitkeringen van economische voordelen (bijvoorbeeld interest op vreemdvermogensinstrumenten van de investee) of andere waardeveranderingen van het belang in de investee;*
- *Servicevergoedingen voor beheer van activa of passiva van de investee;*
- *Vergoedingen en blootstelling aan risico's op verliezen in verband met het verlenen van steun inzake kredietrisico en liquiditeit van de investee;*
- *Belastingvoordelen;*
- *Residueel belang in de activa en passiva van de investee;*
- *Rendementen die niet beschikbaar zijn voor andere belanghebbenden. Te denken valt aan mogelijkheid voor de investor om gebruik te maken van activa van de investee ten dienste van haar eigen activiteiten, waarmee schaalvoordelen of kostenbesparing gerealiseerd kunnen worden.”*

Bron: (Thomson, 2011)

Bijlage C: Het effect van de invoering van IFRS 11 voor de activa zijde van de balans

		Vaste activa	Vlottende activa	Totaal activa
Koninklijke Boskalis Westminster N.V.	AEX			
31 december 2013 voor invoering IFRS 11		€ 3.851.663.000,00	€ 1.880.860.000,00	€ 5.732.523.000,00
Effect IFRS 11		€ -194.670.000,00	€ -216.646.000,00	€ -411.316.000,00
31 december 2013 na invoering IFRS 11		€ 3.656.993.000,00	€ 1.664.214.000,00	€ 5.321.207.000,00
Koninklijke DSM N.V.	AEX			
31 december 2012 voor invoering IFRS 11		€ 7.125.000.000,00	€ 4.841.000.000,00	€ 11.966.000.000,00
Effect IFRS 10/11		€ 9.000.000,00	€ -110.000.000,00	€ -101.000.000,00
31 december 2012 na invoering IFRS 11		€ 7.134.000.000,00	€ 4.731.000.000,00	€ 11.865.000.000,00
OCI N.V.	AEX			
31 december 2013 voor invoering IFRS 11		€ 6.419.300.000,00	€ 5.027.300.000,00	€ 11.446.600.000,00
Effect IFRS 10/11		€ 50.900.000,00	€ -1.009.700.000,00	€ -958.800.000,00
31 december 2013 na invoering IFRS 11		€ 6.470.200.000,00	€ 4.017.600.000,00	€ 10.487.800.000,00
TNT Express N.V.	AEX			
31 december 2013 voor invoering IFRS 11		€ 2.247.000.000,00	€ 2.003.000.000,00	€ 4.250.000.000,00
Effect IFRS 11		€ 10.000.000,00	€ -19.000.000,00	€ -9.000.000,00
31 december 2013 na invoering IFRS 11		€ 2.257.000.000,00	€ 1.984.000.000,00	€ 4.241.000.000,00
Unibail-Rodamco S.A.	AEX			
31 december 2012 voor invoering IFRS 11		€ 28.797.500.000,00	€ 773.600.000,00	€ 29.571.100.000,00
Effect IFRS 11		€ 125.200.000,00	€ -23.700.000,00	€ 101.500.000,00
31 december 2012 na invoering IFRS 11		€ 28.922.700.000,00	€ 749.900.000,00	€ 29.672.600.000,00
Koninklijke BAM Groep N.V.	AMX			
31 december 2012 voor invoering IFRS 11		€ 2.333.772.000,00	€ 4.330.648.000,00	€ 6.664.420.000,00
Effect IFRS 11		€ -528.057.000,00	€ -716.158.000,00	€ -1.244.215.000,00
31 december 2012 na invoering IFRS 11		€ 1.805.715.000,00	€ 3.614.490.000,00	€ 5.420.205.000,00
SBM Offshore N.V.	AMX			
31 december 2013 voor invoering IFRS 11		€ 4.857.000.000,00	€ 3.892.000.000,00	€ 8.749.000.000,00
Effect IFRS 10/11		€ -1.145.000.000,00	€ -429.000.000,00	€ -1.574.000.000,00
31 december 2013 na invoering IFRS 11		€ 3.712.000.000,00	€ 3.463.000.000,00	€ 7.175.000.000,00

Bijlage D: Het effect van de invoering van IFRS 11 voor de passiva zijde van de balans

		Groepsvermogen	Langlopende verplichtingen	Kortlopende verplichtingen	Totaal verplichtingen	Totaal passiva
Koninklijke Boskalis Westminster N.V. AEX						
31 december 2013 voor invoering IFRS 11		€ 2.539.929.000,00	€ 1.314.105.000,00	€ 1.878.489.000,00	€ 3.192.594.000,00	€ 5.732.523.000,00
Effect IFRS 11		€ -7.770.000,00	€ -221.542.000,00	€ -182.004.000,00	€ -403.546.000,00	€ -411.316.000,00
31 december 2013 na invoering IFRS 11		€ 2.532.159.000,00	€ 1.092.563.000,00	€ 1.696.485.000,00	€ 2.789.048.000,00	€ 5.321.207.000,00
Koninklijke DSM N.V. AEX						
31 december 2012 voor invoering IFRS 11		€ 6.042.000.000,00	€ 2.760.005.000,00	€ 3.159.000.000,00	€ 5.919.005.000,00	€ 11.961.005.000,00
Effect IFRS 10/11		€ -2.000.000,00	€ -16.000.000,00	€ -83.000.000,00	€ -99.000.000,00	€ -101.000.000,00
31 december 2012 na invoering IFRS 11		€ 6.040.000.000,00	€ 2.744.005.000,00	€ 3.076.000.000,00	€ 5.820.005.000,00	€ 11.860.005.000,00
OCI N.V. AEX						
31 december 2013 voor invoering IFRS 11		€ 2.087.600.000,00	€ 5.567.000.000,00	€ 3.792.000.000,00	€ 9.359.000.000,00	€ 11.446.600.000,00
Effect IFRS 10/11		€ -	€ -184.400.000,00	€ -774.400.000,00	€ -958.800.000,00	€ -958.800.000,00
31 december 2013 na invoering IFRS 11		€ 2.087.600.000,00	€ 5.382.600.000,00	€ 3.017.600.000,00	€ 8.400.200.000,00	€ 10.487.800.000,00
TNT Express N.V. AEX						
31 december 2013 voor invoering IFRS 11		€ 2.420.000.000,00	€ 356.000.000,00	€ 1.474.000.000,00	€ 1.830.000.000,00	€ 4.250.000.000,00
Effect IFRS 11		€ -	€ -2.000.000,00	€ -7.000.000,00	€ -9.000.000,00	€ -9.000.000,00
31 december 2013 na invoering IFRS 11		€ 2.420.000.000,00	€ 354.000.000,00	€ 1.467.000.000,00	€ 1.821.000.000,00	€ 4.241.000.000,00
Unibail-Rodamco S.A. AEX						
31 december 2012 voor invoering IFRS 11		€ 14.485.600.000,00	€ 11.723.900.000,00	€ 3.361.600.000,00	€ 15.085.500.000,00	€ 29.571.100.000,00
Effect IFRS 11		€ -	€ -133.000.000,00	€ -15.900.000,00	€ -148.900.000,00	€ -148.900.000,00
31 december 2012 na invoering IFRS 11		€ 14.485.600.000,00	€ 11.590.900.000,00	€ 3.345.700.000,00	€ 14.936.600.000,00	€ 29.422.200.000,00
Koninklijke BAM Groep N.V. AMX						
31 december 2012 voor invoering IFRS 11		€ 924.050.000,00	€ 1.800.110.000,00	€ 3.940.260.000,00	€ 5.740.370.000,00	€ 6.664.420.000,00
Effect IFRS 11		€ 55.786.000,00	€ -741.868.000,00	€ -558.133.000,00	€ -1.300.001.000,00	€ -1.244.215.000,00
31 december 2012 na invoering IFRS 11		€ 979.836.000,00	€ 1.058.242.000,00	€ 3.382.127.000,00	€ 4.440.369.000,00	€ 5.420.205.000,00
SBM Offshore N.V. AMX						
31 december 2013 voor invoering IFRS 11		€ 2.887.000.000,00	€ 3.749.000.000,00	€ 2.113.000.000,00	€ 5.862.000.000,00	€ 8.749.000.000,00
Effect IFRS 10/11		€ -752.000.000,00	€ -793.000.000,00	€ -29.000.000,00	€ -822.000.000,00	€ -1.574.000.000,00
31 december 2013 na invoering IFRS 11		€ 2.135.000.000,00	€ 2.956.000.000,00	€ 2.084.000.000,00	€ 5.040.000.000,00	€ 7.175.000.000,00

Bijlage E: Het effect van de invoering van IFRS 11 voor het netto resultaat en het bedrijfsresultaat

		Netto resultaat	Bedrijfsresultaat
Koninklijke Boskalis Westminster N.V. AEX			
2013 voor invoering IFRS 11		€ 366.474.000,00	€ 465.924.000,00
Effect IFRS 11		€ -1.193.000,00	€ -2.499.000,00
2013 na invoering IFRS 11		€ 365.281.000,00	€ 463.425.000,00
Koninklijke DSM N.V. AEX			
2013 voor invoering IFRS 11		€ 99.000.000,00	€ 290.000.000,00
Effect IFRS 10/11		€ -	€ -
2013 na invoering IFRS 11		€ 99.000.000,00	€ 290.000.000,00
OCI N.V. AEX			
2013 voor invoering IFRS 11		€ 259.200.000,00	€ 529.900.000,00
Effect IFRS 10/11		€ -	€ -
2013 na invoering IFRS 11		€ 259.200.000,00	€ 529.900.000,00
TNT Express N.V. AEX			
2013 voor invoering IFRS 11		€ -122.000.000,00	€ 16.000.000,00
Effect IFRS 11		€ -	€ -7.000.000,00
2013 na invoering IFRS 11		€ -122.000.000,00	€ 9.000.000,00
Unibail-Rodamco S.A. AEX			
2012 voor invoering IFRS 11		€ 1.684.400.000,00	€ 2.495.800.000,00
Effect IFRS 11		€ -	€ -76.700.000,00
2012 na invoering IFRS 11		€ 1.684.400.000,00	€ 2.419.100.000,00
Koninklijke BAM Groep N.V. AMX			
2012 voor invoering IFRS 11		€ 186.908.000,00	€ -209.111.000,00
Effect IFRS 11		€ -	€ -15.149.000,00
2012 na invoering IFRS 11		€ 186.908.000,00	€ -224.260.000,00
SBM Offshore N.V. AMX			
2013 voor invoering IFRS 11		€ 175.000.000,00	€ 188.000.000,00
Effect IFRS 10/11		€ -61.000.000,00	€ 105.000.000,00
2013 na invoering IFRS 11		€ 114.000.000,00	€ 293.000.000,00